

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

УНІВЕРСИТЕТ ІМ. ВІТАУТАСА ВЕЛИКОГО (ЛИТВА)

МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ

**«ПЕРСПЕКТИВИ СТАБІЛЬНОГО
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ:
СВІТОВИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ»**

23-24 вересня 2022 року

Львів-Торунь
Ліга-Прес
2022

Голова організаційного комітету:

Гальцова О.Л. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри національної економіки, маркетингу та міжнародних економічних відносин Класичного приватного університету.

Члени організаційного комітету:

Покатаєва О.В. – доктор економічних наук, професор, перший проректор, професор кафедри фінансів, обліку та оподаткування Класичного приватного університету.

Салига К.С. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів, обліку та оподаткування Класичного приватного університету.

Пужай-Черета А.М. – кандидат економічних наук, заступник начальника Головного управління ДФС у Запорізькій області.

Миронова Л.Г. – доктор економічних наук, професор кафедри економіки Класичного приватного університету.

Метеленко Н.Г. – доктор економічних наук, професор, директор Інженерного навчально-наукового інституту Запорізького національного університету.

Трохимець О.І. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри національної економіки, маркетингу та міжнародних економічних відносин Класичного приватного університету.

Шапошников К.С. – доктор економічних наук, професор, начальник відділу науково-дослідної роботи та атестації наукових кадрів ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України.

Семенов А.Г. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки Класичного приватного університету.

Рита Бендаравичине – доктор економіки, професор, Університет ім. Вітаутаса Великого, Литва.

Перспективи стабільного економічного розвитку та економічної безпеки: світовий досвід і вітчизняні реалії : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 23-24 вересня 2022 р.). – Львів-Торунь : Liha-Pres, 2022. – 84 с.

ISBN 978-966-397-252-7

У збірнику викладено матеріали доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи стабільного економічного розвитку та економічної безпеки: світовий досвід і вітчизняні реалії» 23-24 вересня 2022 року, м. Запоріжжя), у яких розглядаються проблеми економічної теорії та історії економічної думки, економіки та управління національним господарством, економіки та управління підприємством та інші питання.

УДК 330.34(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Видобора В. В.

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО
РИВКА ЗА АЗІЙСЬКОЮ МОДЕЛЛЮ ЗРОСТАННЯ6

НАПРЯМ 2. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Богородицька Г. Є., Ковальова А. І.

ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ.....9

Гбур З. В., Палагусинець Р. В.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 14

Іванов Є. І.

ВПЛИВ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ
НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ..... 19

Краснопьоров П. В.

ДЕРЖАВНІ ЗАХОДИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАБІЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
В ІНДОНЕЗІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-1925

Смирнов І. Г., Любіцева О. О.

КОНЦЕПЦІЯ МІЖМОР'Я ТА СУЧАСНІ
ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНІ ПРОЄКТИ ЄС
«ІНІЦІАТИВА ТРИМОР'Я» ТА «ТЕН-Т» (УКРАЇНСЬКИЙ
КОНТЕКСТ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ)30

Чала В. С.

ТРЕНД КОНСЬЮМЕРІЗМУ В СУЧАСНІЙ
ГЛОБАЛЬНІЙ СИСТЕМІ СПОЖИВЧИХ ВІДНОСИН.....36

НАПРЯМ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Петрова І. П.

УЗГОДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО
ІНТЕРЕСІВ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ.....41

Піріашвілі О. Б.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ
ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ КОНВЕРГЕНЦІЇ
ПРОДУКТИВНОСТІ ЗАЛІЗНИЦЬ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС.....45

НАПРЯМ 4. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Архипова Т. В. ПРО ОБГРУНТУВАННЯ СТВОРЕННЯ ЦЕНТРУ СУСПІЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ ТА ТВОРЧИХ ІННОВАЦІЙ У МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	49
Ковшун Н. Е., Костриченко В. М., Синков В. В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЙОГО БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ	52
Пашкуда М. О. ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦІНИ НА ЕЛЕКТРОПОСТАЧАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	58
Шемігон О. І., Табачишин В. П. РОЛЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	61
Чуб А. В. РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗИ.....	65

НАПРЯМ 5. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Бірюков Т. Р. ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ ВІДХОДІВ.....	68
Кобзар О. М. АГРОЕКОЛОГІЧНІ СХЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ	71
Маковецька Ю. М. ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ	75
Стромілова К. А. ПОЛІТИКА ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ	79

НАПРЯМ 6. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Юрків Р. Р.

ІНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ
ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.....83

Ткаченко О. Є.

ЧИ ВПЛИНУТЬ НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ
НА БАНКІВСЬКІЙ СЕКТОР?87

НАПРЯМ 1. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-252-7-1>

Видобора Володимир Володимирович

кандидат економічних наук,

доцент кафедри загальної економічної теорії

та економічної політики

Одеського національного економічного університету

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РИВКА ЗА АЗІЙСЬКОЮ МОДЕЛЛЮ ЗРОСТАННЯ

Починаючи з другої половини минулого століття, дедалі більше посилюється економічний вплив держав Азійського регіону. Особливу роль відіграють позитивні закономірності економічного росту цих країн, адже в останніми десятиліттями, попри кон'юнктурні коливання в світовій економіці, прослідковується значне економічне зростання й поліпшення добробуту мешканців у переважному числі держав Південно-Східної Азії. Досягти цього вдалося завдяки зваженій промисловій політиці, яка виступає основним бюджетоутворюючим стратегічним ресурсом [1, с. 35], та активному державному втручанні. Тому важливе значення має виокремлення особливостей, які характеризують зростання країн Східної Азії, зважаючи на їх чітку неоднорідність (економічну, географічну, культурну, політичну).

У країнах Азійського регіону досягти «економічного дива» вдалося завдяки: впровадженні структурної політики з активним державним втручанням, що часто містили в собі елементи планової економіки; застосуванні непрямих методів стимулювання інноваційної діяльності та захисту підприємницьких структур;

розвитку високотехнологічних галузей економіки та сфери фінансових послуг; орієнтації на експорт.

Тож, проаналізувавши особливості промислової політики стимулювання економічного зростання в країнах Азійського регіону: Японії, Китаю, Сінгапуру, Гонконгу, Тайваню та Південної Кореї, сформовано характерні особливості політики економічного зростання за азійським зразком. Детальну характеристику основних її рис наведемо у табл. 1.

Відтак, поява «Азіатських тигрів» на міжнародній арені, їх відокремлення з групи країн є цілком закономірним результатом взаємодії ключових факторів, серед яких: функціонування власних транснаціональних корпорацій; привабливість для розміщення ТНК через дешевизну робочої сили, розвиненість страхового та банківського секторів; застосування високих технологій у виробництві; акцент на підготовку висококваліфікованих кадрів за допомогою високого рівня освітніх стандартів; активна регіональна інтеграція; залучення іноземних інвестицій для модернізації економіки; оптимальне об'єднання ринкового механізму та державного регулювання господарських процесів та ін.

Саме завдяки цим факторам азійські країни змогли активно включитися в міжнародний поділ праці та міжнародну торгівлю, переорієнтувати свою економіку на експорт промислової продукції, зробити провідною галуззю економіки сферу послуг та досягти високих показників темпів економічного зростання на рівні 8–10% [2, с. 17].

Таким чином, серед основних елементів політики економічного зростання азійських країн можемо виділити наступні: розвиток наукомісткої промисловості, формування високотехнологічного сектору та власної науково-дослідної бази, реформування системи освіти; державне регулювання у сфері інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності підприємств з метою стимулювання розвитку національної промисловості та сфери послуг; планово-цільовий контроль динаміки показників ефективності економіки завдяки розробці системи підтримки, що ґрунтується на державних замовленнях, субсидіюванні, великомасштабному кредитуванню; налагодження довготривалих трудові відносин, орієнтовані на соціальну підтримку та мотивацію працівників тощо.

Риси азійської моделі економічного зростання

Особливість	Характеристика
Державна підтримка розвитку промисловості	Держава намагалася сконцентрувати обмежені фінансові, матеріальні та людські ресурси у стратегічно важливих галузях, які ставали лідерами зростання та структурної модернізації. Завдяки державному контролю в Японії, Південній Кореї та Тайвані державі вдалося створити та розвинути широке коло галузей обробної промисловості, включаючи технологічно передові галузі важкої промисловості, які стали висококонкурентоспроможними на світових ринках. Натомість, у Сінгапурі та Китаї, акцент держави робився на залучення прямих іноземних інвестицій для стимулювання промислового розвитку, зростання експорто орієнтованої політики. Роль держави також полягала у плануванні середньострокового розвитку промисловості, залучення відповідних прямих та непрямих інструментів державної підтримки.
Конгломерат як рушій розвитку приватного сектору	Компанії, що входили до складу конгломерату і зайняті в різних сферах бізнесу, надавали один одному необхідну підтримку в умовах, коли ще незріла правова система, несформовані механізми контролю за виконанням законів, нерозвинені фінансові ринки не дозволяли забезпечувати необхідні матеріальні та фінансові ресурси, покладаючись на суто ринкові.
Банківське кредитування	Великомасштабні банківські державні кредити грали ключову роль фінансуванні промислового зростання умовах, коли фондові ринки у регіоні були розвинені ще слабо.
Трудові відносини, орієнтовані на соціальну підтримку та мотивацію	Трудові відносини, що формувалися під значним впливом уявлень про лояльність, гармонію всередині організації та орієнтацію на тривале наймання, сприяли підвищенню мотивації до праці та допомагали запобігати конфліктам між компаніями та їх працівниками. Компанії орієнтувалися на підготовку працівників, регулярну внутрішньофірмову ротацию кадрів та активне делегування повноважень на нижчі рівні всередині. Ця система внесла помітний внесок у підготовку висококваліфікованих та високомотивованих працівників, які вважалися «найціннішим ресурсом» компанії.
Високотехнологічний розвиток	Стимулювання як імпорту, так самостійне створення передових високих технологій з метою зміни технологічних укладів, розвитку знаннєвої економіки, цифровізації.

Джерело: складено автором

Література:

1. Видобора В.В. Науково-теоретичні засади промислової політики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2020. Випуск 45. С. 35–39.
2. Гильманова Д.Р. Феномен «Азиатских тигров»: анализ современных тенденций экономического развития. *Экономика и парадигма нового времени*. 2019. Выход 4. С. 10–17.

НАПРЯМ 2. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-252-7-2>

Богородицька Ганна Євгенівна

кандидат економічних наук, доцент,

*доцент кафедри міжнародних економічних відносин та
регіональних студій*

Університету митної справи та фінансів;

Ковальова Анастасія Ігорівна

студентка

Університету митної справи та фінансів

ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Які товари необхідно експортувати чи імпортувати, чи потрібно державі втручатись у вільний потік товарів, з якими країнами торгувати та в якому обсязі – на всіх цих питаннях зосереджується зовнішньоторговельна політика будь-якої держави [1]. Міжнародна торгівля, як обмін товарами і послугами, є не тільки зовнішньою ознакою існування світового ринку, а й матеріальною основою міжнародних економічних відносин, що забезпечує зростаючу інтеграцію світового господарства.

Теоретичні обґрунтування, пояснення, а також причин існування, розвитку і підвищення ролі торгівлі між країнами і народами почали формуватися значно пізніше ніж виникнення самого міжнародного обміну. Із самого початку склалося два принципові підходи до міжнародної торгівлі. Перший – вільна торгівля або лібералізм – припускає свободу торгівлі, існування її без обмежень. До таких теорій належать: теорії абсолютних переваг, відносних переваг, розміру країни, співвідношення факторів виробництва, життєвого циклу продукту, подібності країн, «міжнародної конкурентоспро-

можності націй» тощо [2]. Другий – протекціонізм – обґрунтовує державне втручання в міжнародний товарообіг в цілях сприяння його зростання з урахуванням інтересів національного господарства. Саме ці два підходи при розробці і реалізації зовнішньоторговельної політики зберігаються і сьогодні, хоча перший з них переважає.

Спроба визначити значення зовнішньої торгівлі була вперше зроблена в економічному навчанні меркантилістів. Вони першими запропонували теорію міжнародної торгівлі. Вважали, що багатство країн залежить від кількості золота та срібла, яке є в країні, а також, що держава обов'язково повинна: вивозити товарів більше, ніж ввозити, регулювати зовнішню торгівлю для збільшення експорту і скорочення імпорту [1; 2].

Теорія меркантилізму. Була розроблена європейськими вченими Томасом Маном, Чарльзом Дейвіантом, Жаном Батістом Колбертом, сером Вільямом Петті. На їхню думку, меркантилізм – це економічне вчення, а також економічна політика, яка представляє інтереси торгової буржуазії у періоди феодалізму та становлення капіталізму. Для ефективного функціонування економічної системи вважалися торговці, їхня праця розглядалась як основний фактор виробництва [3]. Багатство ототожнювалося з надлишком товарів, на зовнішньому ринку вони повинні було перетворитися в гроші.

Джерелом цього надлишку вважалася різниця між вартістю вивезених і завезених товарів, що забезпечувалася двома способами:

- вивіз виробів зі своєї країни, причому дозволявся вивіз тільки готових виробів, тому що вважалось, що від їхнього продажу можна виручити більше грошей, чим від вивозу сировини, і заборонявся ввіз предметів розкоші;

- висувався принцип: купувати дешевше в одній країні й продавати дорожче в іншій.

Тож, меркантилісти вперше ввели поняття зовнішньоторговельного балансу в міжнародну економіку і показали прямий взаємозв'язок зовнішньої торгівлі з внутрішньо економічним розвитком країни [2].

Теорія абсолютних переваг Адама Сміта полягає у тому, що країни експортують ті товари, у виробництві яких вони мають

абсолютні переваги в порівнянні з іншими країнами. А. Сміт пропонував враховувати природні та набуті переваги країни [3]. Природні переваги країна може мати завдяки своїм кліматичним особливостям або володінню деякими природними ресурсами.

Теорія абсолютних переваг базується на таких припущеннях:

- 1) єдиний фактор виробництва – праця;
- 2) усі наявні трудові ресурси використовуються у виробництві товарів;
- 3) витрати виробництва – постійні, а їх зниження збільшує попит на товар;
- 4) транспортні витрати на перевезення товару з однієї країни до іншої дорівнюють нулю;
- 5) зовнішня торгівля вільна від обмежень та регламентацій [4].

Сильна сторона теорії, це те, що вона заснована на трудовій теорії вартості і показує явні переваги розподілу праці не тільки в національному, але і на міжнародному рівні. Недолік теорії Сміта у тому, що вона не пояснює чому торгують країни між собою навіть за відсутності абсолютної переваги у виробництві тих або інших товарів.

А. Сміт не розглядав ситуацію, коли яка-небудь країна має абсолютну перевагу по всіх товарах. Це зробив Давид Рикардо, що у своїй роботі «Начала политической экономии и налогового обложения» (1819) [3]. Згідно теорії Д. Рікардо, міжнародна торгівля може здійснюватися на основі порівняльних переваг. Він показав, що торгівля вигідна кожній з двох країн, навіть якщо одна з них має абсолютні переваги у виробництві обох товарів. Теорія порівняльних переваг базується на тих самих припущеннях, що і теорія абсолютних переваг, використовуючи додатково поняття альтернативних витрат. Суть теорії порівняльних переваг: якщо країни спеціалізуються на виробництві тих товарів, які вони можуть виробляти з меншими альтернативними витратами, то торгівля буде взаємовигідною для обох країн, незалежно від того, чи є виробництво в одній з них абсолютно ефективнішим, ніж в іншій.

Таким чином, переваги теорії порівняльних переваг: вперше було описано баланс сукупного попиту та сукупної пропозиції, було доведено існування вигоди від спеціалізації та торгівлі для усіх

країн-учасниць, а не тільки для однієї країни за рахунок того, що інші зазнають втрат. Недоліки: не враховує транспортних витрат, ігнорує вплив зовнішньої торгівлі на розподіл доходів всередині країни, коливання цін та заробітної плати, інфляцію та міжнародний рух капіталу, ґрунтується на припущенні про існування тільки одного фактору виробництва – праці [4].

З другої половини XIX століття вільна конкуренція почала замінюватись промисловими й фінансовими монополіями. Таким чином, сучасні теорії міжнародної торгівлі можна згрупувати за двома основними напрямками: неокейнсіанство і неокласицизм. Економічний вплив переходив до рук великих промислових корпорацій, які почали диктувати свої власні умови, в тому числі й на ціни на сировину й продукти на внутрішньому і світовому ринку. Держава ставала активним суб'єктом економічного впливу і регулювання, як гарант відтворювального процесу від виробництва до споживання для вирішення соціальних задач [5]. Економічна модель Дж. М. Кейнса міститься в його головній праці «Загальна теорія зайнятості, відсотку й грошей» (1936 р.). Він узагальнив факти, виявив тенденції й на їх основі прийшов до висновку, що економіка повинна керуватися державою.

Об'єктами досліджень Дж. Кейнса були: проблема зайнятості, економічна рівновага, інвестиції, рівень грошової готівки, ціни на товари. Вагомим внеском його поглядів на міжнародну торгівлю було визначення понять сукупного попиту, як попиту на товари й послуги економічних агентів всередині країни і попит на експорт із закордону, сукупної пропозиції, як пропозиції товарів, вироблених всередині країни і імпортованих із-за кордону, та жорстке державне регулювання зовнішньої торгівлі [4].

Монетариста відкидали жорсткі методи неокейнсіанства з регулювання світової економіки. Вони обстоювали ліберальні методи управління, передусім за допомогою фінансово-кредитних, цінових, грошових та антиінфляційних прийомів. Інтелектуальним лідером монетаризму вважається М. Фрідман. На фоні цих суперечок почала розвиватися теорія факторних пропорцій (теорія співвідношення факторів виробництва або теорія Хекшера-Оліна).

Вона виходить з того, що у виробництві товару, і відповідно й формуванні його вартості, беруть участь будь-які два фактори з трьох: земля, праця, капітал [3]. При цьому ціни факторів залежать від їх обмеженості й достатності. Теорема Хекшера-Оліна – кожна країна експортує ті фактороінтенсивні товари, для виробництва яких вона має відносно надлишкові фактори виробництва, й імпортує ті товари, для виробництва яких вона відчуває відносний недолік факторів виробництва [5].

Таким чином, на сучасному обидві групи країн втрачають свої початкові переваги, здійснюється нівелювання рівнів їх розвитку. Це сприяє розвитку кола експортних галузей, більш глибокого їх проникнення в міжнародний поділ праці з врахуванням порівняльних переваг, що виникли на новому рівні розвитку.

Література:

1. Булатов А.С. Мировая экономика. Москва : Юристъ, 2002.
2. Бурковський І. Теорія міжнародної торгівлі. Київ : Основи, 1996.
3. Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К. : Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с.
4. Генеральна угода з торгівлі послугами. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_017
5. Бутко М., Мурашко М. Організаційні заходи розвитку зовнішньої торгівлі. *Економіка України*. 2013. № 7.

Гбур Зоряна Володимирівна

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри управління охороною здоров'я
та публічного адміністрування*

*Національного університету охорони здоров'я України
імені П.Л. Шупика;*

Палагусинець Ростислав Васильович

*доктор наук з державного управління, кандидат економічних наук,
заступник керівника відділу*

*Управління забезпечення міжпарламентських зв'язків
Апарату Верховної ради України*

**ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Війна в Україні зумовлює нові виклики та нові вимоги щодо забезпечення національної безпеки та темпів сталого розвитку. Однією з ключових підсистем національної безпеки є економічна безпека, суть якої полягає у захисті економіки від зовнішніх і внутрішніх загроз та формування передумов до розвитку.

Протягом шести місяців війни економічна безпека України зазнала найбільших втрат за всю історію незалежності. Втрати людського капіталу, майна громадян та суб'єктів підприємницької діяльності, пошкодження та знищення інфраструктури – це неповний перелік наслідків повномасштабного вторгнення російських військ. В умовах воєнного конфлікту та втрати контролю над значною частиною економічного потенціалу основним завданням держави стало збереження економічної стабільності, яка забезпечуватиме надійний тил армії та прискорюватиме перемогу у війні. Разом з тим, значні втрати, які з кожним днем тільки збільшуються, та мобілізація значної частини матеріальних, фінансових та трудових ресурсів на оборонні потреби не дозволяють відновити економічне зростання, що є значною загрозою для

економічної безпеки нашої держави. Безперечно, Україні потрібно захистити свої економічні інтереси, та тим самим забезпечити свою економічну безпеку. Однак це вимагає постійної роботи як самої держави, так і вітчизняного бізнесу. Вже сьогодні Україні потрібна антикризова політика та проекти відновлення, адже відкладання проблем «на потім» несе величезну загрозу не тільки для економічної, а й для національної безпеки України.

Через війну суттєвих змін зазнала економічна інфраструктура. Станом на 1 серпня 2022 року збитки України становили 108,3 млрд доларів через пошкодження та руйнування інфраструктури, будівель житлового та нежитлового призначення. Дану інформацію оприлюднив KSE Institute, який займається підрахунками збитків разом з урядовими органами. Порівняно з даними станом на 13 червня 2022 року, збитки зросли на 12,8 млрд доларів [1]. Збитки зростають практично щоденно, разом зі збільшенням кількості пошкоджених та повністю зруйнованих житлових, нежитлових будівель та інфраструктурних об'єктів.

Зіткнувся з серйозними проблемами найбільш важливий сектор економіки – агропромисловість. Під час відступу росіяни замінували поля. Сільськогосподарські угіддя також постраждали від постійних обстрілів і бомбардувань, що погіршило стан ґрунту та поставило під загрозу життя та здоров'я фермерів. Крім того, це зашкодить майбутнім посівним кампаніям, від яких значною мірою залежить світове постачання продовольства та економіка України.

Війна в Україні знищує українську промисловість. Виробництва зазнають суттєвих пошкоджень, знищуються або не працюють в зв'язку з продовженням воєнних дій в промислових регіонах. Однак навіть тимчасова зупинка заводів негативно впливає на українську економіку. Список втрачених об'єктів сягає сотень, але найбільш понівеченими підприємствами країни є «Азовсталь», Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча, «Антонов», Кременчуцький НПЗ, Авдіївський коксохімічний завод, Одеський нафтопереробний завод, Київський завод Coca-Cola, «Зоря-машпроект», «Монделіс Україна» та ін. Відносно невеликі виробництва переносяться в більш безпечні регіони та відновлюють

свою роботу, однак індустріальні гіганти промисловості України залишаються на окупованих територіях та навряд чи зможуть відновити свою роботу в найближчі роки.

За останні роки українські сільгоспвиробники підвищили врожайність, що збільшило експортні надходження від продажу сільськогосподарської продукції за кордон. У 2021–2022 маркетинговому році (станом на 21 лютого), загальний обсяг експортованих зернових склав 42,6 млн тонн: пшениці – 17,8 млн тонн, ячменю – 5,6 млн тонн, жита – 160,1 тис тонн, кукурудзи – 18,7 млн тонн, борошна – 66,3 тис тонн [2]. Ще одним джерелом експортних надходжень в довоєнний період була металургія. Найбільшою статтею експортних надходжень вважаються чорні метали. В 2021 році сума надходжень від їх експорту становила 13,95 млрд доларів [3]. Однією з найприбутковіших та найстійкіших залишається ІТ-галузь. Показники ІТ-експорту вражаючі. В 2021 році було експортовано ІТ-продукту на \$6,8 млрд, що на \$1,8 млрд більше, ніж в 2020 році. За перше півріччя 2022 року він зріс ще на 23% [4].

Масштабні російські руйнування виробничих та невиробничих активів посилюють імпортозалежність України. За півроку війни ключовими позиціями імпорту стало обладнання та транспорт, паливо та продукція хімічної промисловості. Несподіванкою стало те, що Україна, яка має потужний аграрний сектор, імпортує сільськогосподарську продукцію. Також за кордоном купується метал, текстиль та деревина. Найбільше імпортується пального та інших енергетичних товарі. За 7 місяців 2022 року він зріс на 28% [5].

З кожним місяцем війни державний борг України зростає. Тільки за п'ять місяців 2022 року він збільшився на 3,48 млрд доларів, тобто на 3,55%. Зростання боргу пов'язане величезними витратами на ведення війни та девальвацією гривні. За прогнозами Міжнародного валютного фонду, до кінця 2022 року державний борг України зросте до 86,2% [6].

Отже, спричинені війною втрати призвели до наступних наслідків: погіршення рівня та якості життя населення; збільшення рівня безробіття; скорочення економіки; посилення імпорто-

залежності; скорочення експорту; зростання рівня інфляції; зростання корупції та частки тіньової економіки; зростання державного боргу.

Зазначені дані свідчать про незадовільний стан економічної безпеки. Разом з тим українська влада робить все можливе для підтримання економіки. Основними заходами є: зниження податків. Уряд знизив податки, щоб підприємства могли пережити війну. Зокрема, важливим кроком в цьому напрямі є звільнення від податків всіх дрібних підприємців, обмеження перевірок та штрафів, а також введення 2% податку замість податку на додану вартість (ПДВ) та податку на прибуток; допомога у відновленні бізнесу. Влада неокупованих регіонів допомагає бізнесу переміститися з тимчасово окупованих територій та продовжувати свою роботу у відносно безпечних регіонах; компенсація роботодавцю за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Роботодавець може розраховувати на компенсацію витрат на оплату праці за кожен особу з числа ВПО. Кошти надаються з резервного фонду Держбюджету; фінансування бізнесу. Підприємці можуть отримати грант від держави та спрямувати його на розвиток бізнесу, а саме, на закупівлю обладнання, матеріалів, оренду приміщення тощо; підтримка ветеранського бізнесу. Ветерани та члени їх сімей можуть розраховувати на кошти, які можна витратити на організацію власного бізнесу. Йдеться про грошове відшкодування від держави на закупівлю товарів, необхідних для започаткування власної справи; фінансування українських експортерів. Компанії, які постачають вітчизняну продукцію за кордон, можуть скористатися спеціальною кредитною програмою, яку пропонує держава.

Література:

1. Павлиш О. Прямі збитки економіки України перевищили 108 мільярдів доларів. KSE. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022>

2. Скільки зернових експортує Україна. slovoidilo.ua. 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/skilky-zernovykh-eksportuye-ukrayina>

3. Бабенко М. Без «Азовсталі». Як металургія України втрачає потужності під час війни. focus.ua. 2022. URL: <https://focus.ua/bez-azovstali-kak-metallurgiya-ukrainy-teryayet-moshchnosti-vo-vremya-voynu>

4. Пшеничний П. За прогнозом – 30. Як війна впливає на обсяги імпорту та експорту. delo.ua. 2022. URL: <https://delo.ua/economy/obsyagi-importu-ta-eksportu>

5. Рівень тіньової економіки в країні під час війни становить 50%. i-ua.tv. 2022. URL: <https://i-ua.tv/news/44267-riven-tinvoi-ekonomiky-v-ukraini-stanovyt-50protsent-ekspert>

6. Державний борг України: основні тенденції та загроза дефолту. finance.ua. 2022. URL: <https://finance.ua/ua/credits/derzhavnyj-borg-ukrainy>

Іванов Євген Іванович

кандидат економічних наук,

начальник відділу аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі

Державного науково-дослідного інституту

інформатизації та моделювання економіки

ВПЛИВ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

На сучасному етапі в економічній дискусії викристалізувались три основні аргументи, які пов'язують диверсифікацію зовнішньої торгівлі з економічним зростанням. У рамках цих аргументів диверсифікація у зовнішньоторговельному секторі розглядається як засіб:

- стабілізації валютних надходжень від експорту;
- еволюції у бік виробництва та збуту більш складних і цінних благ;
- розширення доступу до іноземних сировини, комплектуючих і засобів виробництва.

Використання диверсифікації як засобу стабілізації валютних надходжень пояснюється тим, що для країн з високим рівнем товарної концентрації експорту, як правило, притаманна значна частка сировинної продукції у структурі поставок на зовнішні ринки. Світові ціни на таку продукцію надзвичайно нестабільні, що наражає відповідні країни на суттєві ризики та постійну невизначеність щодо здатності підтримувати платоспроможність без допомоги зовнішніх кредиторів. Поширеним явищем у таких країнах, що значно ускладняє ситуацію, є наявність негативного сальдо платіжного балансу, адже сировинно-орієнтовані економіки відчують значну потребу в імпорті засобів виробництва, проміжної продукції та готових виробів для розбудови власної переробної промисловості, а також для задоволення попиту населення на споживчі товари. Більше того, співвідношення експорту до валового продукту в країнах, що розвиваються, зазвичай набагато вищі, ніж у розвинутих

країнах. Вищий рівень відкритості визначає набагато сильнішу вразливість відповідних країн до цінових коливань на світових ринках сировини. За таких умов періодичні обвали експортних надходжень посилюють девальваційний тиск на національну валюту, що загострює макроекономічну невизначеність й обмежує притік (або стимулює відтік) інвестицій [1]. Будучи слабко інтегрованими у світові фінансові ринки, країни – експортери сировини не можуть залучити достатні обсяги запозичень, щоб зберегти попередній рівень споживання за несприятливої кон'юнктури, що призводить до скорочення сукупного попиту та подальшого витка рецесії. Під тиском цих негативних чинників у низці секторів занепадають виробничі потужності, вивільнюється та декваліфікується робоча сила, а ці процеси не можливо усунути просто відновленням позитивного цінового тренду на сировину в посткризовий період.

Хоча проблеми значної концентрації експорту притаманні насамперед для сировинних економік, логіка використання диверсифікації як засобу стабілізації валютних надходжень поширюється щодо випадків надмірного покладання на експортні доходи від будь-яких видів товарів, навіть високотехнологічних. Не дивлячись на те, що ризики погіршення умов торгівлі промисловими товарами нижчі, істотна концентрація в експорті будь-якого з них все одно залишає економіку вразливою перед раптовими змінами кон'юнктури на світовому ринку. (Не слід випускати з уваги й те, що значна частка певної продукції в експорті зумовлює монопольне становище, а разом з ним і високий вплив її виробників на економічні й політичні процеси, що зрештою може призводити до наслідків, згубних для національного добробуту). Таким чином, диверсифікація торгівлі забезпечує захист від цінових коливань на зовнішніх ринках, що позитивно впливає на економічне зростання. Ця її властивість одержала назву «ефект портфоліо» за аналогією з тим, як інвестори на фінансовому ринку формують портфель з цінних паперів різних компаній для мінімізації ризику втрати доходів через можливе банкрутство однієї з них [2, с. 116]. Принцип дії «ефекту портфоліо» простий: чим вищий рівень диверсифікації

експорту, тим менш волатильні доходи від нього, а чим менш волатильні доходи від експорту, тим менші відхилення спостерігаються в показниках зростання ВВП.

Розглядаючи диверсифікацію крізь призму еволюції у бік виробництва та збуту більш складних і цінних благ, під нею розуміють здійснення структурних змін в економіці, що слугуватимуть джерелом внутрішнього зростання. Спершу це проявляється на рівні компаній, що переходять до виготовлення складніших товарів з вищим рівнем оброблення на основі використання інновацій. Далі відповідні зрушення поширюються на цілі галузі й промисловість загалом, приводячи до структурних змін на національному рівні. Зрештою це впливає на експорт, в якому зростає частка високотехнологічної продукції з унікальними характеристиками, що збільшує національний дохід.

Позитивний вплив такої диверсифікації на економічне зростання проявляється не стільки у підвищенні доходів, скільки у формуванні підґрунтя для довгострокового розвитку через здобуття країною порівняльних переваг у виробництві й експорті ширшої номенклатури товарів. Чим більше різновидів продукції виробляє і постачає країна на зовнішні ринки, тим більші можливості щодо залучення інвестицій та використання новітніх технологій і тим ширша база для підвищення продуктивності праці й розвитку людського капіталу. Тому з диверсифікаційними зрушеннями пов'язують ряд позитивних ефектів, що не піддаються безпосередньому оцінюванню, але мають визначальний вплив на розвиток економічних систем. Зокрема, це ефекти від розвитку інфраструктури, підвищення рівня доступу та якості її послуг, які не можуть бути імпортовані (*non-tradable inputs*). Це також ефекти від навчання в процесі виробництва (*learning-by-doing*) та експорту (*learning-by-exporting*), які ведуть до підвищення продуктивності внаслідок набуття підприємствами досвіду з вирішення складніших технічних та організаційних проблем у міру виходу на зовнішні ринки з новими товарами й послугами. Існування цих ефектів пояснюється можливістю використання експортерами інформації, одержаної від взаємодії з іноземними покупцями, конкурентами,

постачальниками й іншими ринковими агентами. Відповідну інформацію можна використати з метою вдосконалення контролю якості, адаптації технічних характеристик до потреб іноземних споживачів, оптимізації витрат на здійснення ЗЕД і здобуття інших переваг, що виникають завдяки налагодженню тісного зворотного зв'язку з контрагентами з інших країн у процесі експортної діяльності.

Диверсифікація імпорту проміжної продукції (сировини, комплектуючих, обладнання) несе вигоди, пов'язані з одержанням національними виробниками доступу до дешевших та/або якісніших вхідних ресурсів для перероблення їх на готову продукцію, а також до технологій, втілених в іноземних засобах виробництва. Механізмами зростання продуктивності при цьому виступають якість іноземних проміжних товарів та їх взаємодоповнюваність із внутрішніми вхідними ресурсами і виробничими процесами [3].

Вплив якості переважає, якщо іноземні проміжні товари взаємозамінні з вітчизняними аналогами й можуть бути ефективніше використані у виробництві кінцевої продукції. Тоді відповідні галузі промисловості переорієнтовуються на споживання іноземних проміжних товарів, підвищуючи продуктивність та конкурентоспроможність, в той час як внутрішні виробники проміжних товарів, які програли конкуренцію іноземним, йдуть з ринку, через що скорочуються відповідні виробництва й зростає рівень безробіття. Загальний вплив на динаміку зростання економіки визначається тим, який з наведених ефектів переважатиме – позитивний від підвищення продуктивності у виготовленні кінцевої продукції чи негативний від скорочення виробництва проміжної продукції.

Взаємодоповнюваність має місце, якщо проміжні товари іноземного та внутрішнього виробництва не є досконалыми замінниками, а тому переробна промисловість потребує їх поєднання для максимізації випуску. За таких умов диверсифікація імпорту не лише не шкодить внутрішнім виробникам проміжних товарів, а може й привести до підвищення попиту на їх продукцію, оскільки формує передумови для активізації виробництва в країні готових товарів. Взаємодоповнюваність діє здебільшого при диверсифікації імпорту

проміжної продукції і засобів виробництва, що втілюють нові технологічні рішення (новітні комплектуючі, інноваційне обладнання тощо), завдяки чому виробники готової продукції одержують можливість переймати та застосовувати передові технічні рішення через дослідження характеристик ввезеного обладнання, агрегатів та комплектуючих. Як результат, здійснений завдяки диверсифікаційним процесам імпорту підвищує поточну продуктивність переробного виробництва й зумовлює перспективи її подальшого зростання завдяки освоєнню передових технологій. Описаний ефект відомий як навчання через імпорту (*learning-by-importing*) [4, с. 803]. Окреслені властивості диверсифікації імпорту вказують, що вона може виступати чинником розширення номенклатури продукції, яка виробляється та експортується країною. Це визначає тісний взаємозв'язок і взаємозалежність між диверсифікаційними зрушеннями у виробничому та зовнішньоторговельному секторах, а також засвідчує, що частина експорту країни є похідною від імпорту.

Отже, диверсифікація у сфері зовнішньої торгівлі закладає підвалини для стійкого економічного зростання і пришвидшення його темпів шляхом зниження ризиків концентрації на окремих видах діяльності, збільшення кількості «точок зростання» в господарстві та каналів залучення інвестицій і технологій, запуску супутніх позитивних зрушень в інституційному й інфраструктурному секторах. Диверсифікаційні процеси у виробництві, експорті та імпорті прискорюють і підсилюють один одного, тому що тісно взаємопов'язані. Організація їх ефективної взаємодії приводить до якісних структурних зрушень в економічній системі на засадах розвитку виробництва й експорту продукції з вищим рівнем оброблення і доданої вартості. Безпосередній вплив диверсифікації зовнішньої торгівлі на показники зростання відбувається через відкриття нових виробництв і підвищення рівня продуктивності діючих.

Література:

1. Agosin M.R. Trade and Growth: Why Asia Grows Faster than Latin America. Washington : IBD, 2006. URL: <https://publications.iadb.org/publications/english/document/Trade-and-Growth-Why-Asia-Grows-Faster-than-Latin-America.pdf>
2. Agosin M.R. Export Diversification and Growth in Emerging Economies. *CEPAL Review*. 2009. No. 97. P. 115–131.
3. Halpern L., Koren M., Szeidl A. Imported Inputs and Productivity. *American Economic Review*. 2015. Vol. 105. No. 12. P. 3660–3703.
4. Cadot O., Carrere C., Straus-Kahn V. Trade Diversification, Income, and Growth: What Do We Know? *Journal of Economic Surveys*. 2013. Vol. 27. Issue 4. P. 790–812.

Краснопьоров Петро Вікторович
аспірант кафедри економіки та права
Харківського гуманітарного університету
«Народна Українська Академія»

ДЕРЖАВНІ ЗАХОДИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В ІНДОНЕЗІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Перший підтверджений випадок COVID -19 у Індонезії був зареєстрований 2 березня 2020 року, що є відносно пізнім для регіону Південно-Східної Азії – пізніше ніж у Тайланді, Філіппінах, Сінгапурі, Камбоджі, В'єтнамі та Малайзії. До 9 квітня інфекція розповсюдилась на усі 34 провінції країни, та щоденна кількість нових захворювань досягла рекордної кількості 30 січня 2021 року. На 8 березня 2021 року було офіційно заявлено про 1 386 556 випадки захворювання та 37 547 смерті від COVID -19 в Індонезії [1].

Пандемія спровокувала самий серйозний за багато десятиліть глобальний економічний спад. У 2020 р. темпи економічного зростання у Східній Азії і Тихоокеанському регіоні впали у 2020 р. до 0,5% і виявились самими низькими з 1967 р.

До оголошення пандемії коронавірусу прогнози експертів та уряду Індонезії щодо зростання ВВП країни у 2020 р. були досить оптимістичними (5,1-5,5%). Проте, за підсумками 2020 р. ВВП Індонезії скоротився на 2,1% [2].

Таблиця 1

Темпи зростання ВВП Індонезії у період 2016–2021 рр.

РІК	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Темпи зростання/падіння ВВП)	5,0%	5,1%	5,2%	5,0%	-2,1%	3,7%

Джерело: [3]

Як і в більшості країн світу, на тлі пандемії COVID-19 в Індонезії було оголошено карантин, який передбачав соціальне дистанціювання громадян. Одним з антикризових заходів стало переведення всіх організацій та бізнес-структур, за винятком що забезпечують життєздатність держави і суспільства, на віддалений режим роботи. Але ці процеси ніхто особливо не контролював, штрафів за порушення обмежень не запроваджувалося, рух транспорту де-факто також не обмежувався [4].

За даними Центрального статистичного агентства Індонезії (BPS), станом на серпень 2020 р. в результаті пандемії COVID-19 2,67 млн індонезійців втратили роботу, а рівень відкритого безробіття зріс з 5,2% у 2019 р. до 7,1% до кінця 2020 р.

З метою фінансування економіки в період боротьби з пандемією COVID-19 та її наслідками, а також покриття зростаючого дефіциту бюджету 6 квітня 2020 р. уряд випустив боргові цінні папери – «пандемічні облигації» на загальну суму 449 трлн. індонез. рупій (28,7 млрд дол. США) з найтривалішим в історії випуску боргових цінних паперів в Індонезії терміном – на 50 років [5, с. 99].

Урядом Індонезії були вжити заходи державного регулювання та державної підтримки економіки та соціальної сфери за наступними напрямками:

– Контроль за в'їздом іноземців: заборону на в'їзд мандрівників із провінції Хубей було введено на початку лютого 2020 року, пізніше її поширили на всіх відвідувачів з Китаю. Починаючи з 8 березня, обмеження на подорожі було розширено, щоб охопити окремі регіони Кореї, Італії та Ірану, а згодом і всі інші країни. Уповноважені особи, які прибувають до Індонезії, потенційно підлягають 14-денному карантину;

– Широкомасштабні соціальні обмеження (Pembatasan Sosial Berskala Besar, скорочено PSBB): вони включають: закриття громадських місць (таких як школи, офіси, релігійні та культурні споруди), обмеження громадського транспорту, обмеження внутрішніх поїздок і заборону щорічної релігійної ходи після ісламського свята Рамадан. Частковий локдаун був введений у великих містах в середині квітня і тривав до початку червня;

– Період адаптації після «соціальних обмежень» PSBB. У Джакарті перший етап із відкриттям торгівлі та ресторанів розпочався 5 червня. Цей «новий нормальний» підхід (пізніше перейменований на «адаптацію до нових звичок»), заснований на носінні масок, дотриманні фізичної дистанції, регулярному митті рук і уникненні торкання очей, носа та рота, спочатку мав припинитися 2 липня 2020 року. З обмеженим прогресом у стримуванні поширення інфекції перехідну фазу було продовжено, і в середині вересня 2020 р. в Джакарті знову ввели PSBB і продовжили до 22 листопада 2020 р. Нові обмеження громадської активності (РРKM) були введені в січні 2021 року у відповідь на появу нового штаму COVID-19. Нові заходи були запроваджені лише в регіонах, які відповідають одному з чотирьох критеріїв: рівень смертності, що перевищує середній показник по країні, рівень одужання, який становить менше 82%, кількість активних випадків COVID-19 перевищує середній показник по країні на 14%, і рівень заповнюваності лікарняних ліжок вище 70%;

– Тестування: тестування на полімеразну ланцюгову реакцію (ПЛР-тест) безкоштовне для пацієнтів із симптомами в державних лікарнях. В Індонезії виникли довгі черги очікування через обмежені людські ресурси та відсутність ПЛР-реагентів, наборів для екстракції, середовищ для транспортування вірусів і допоміжних матеріалів. Кількість проведених тестів на мільйон населення була найменшою серед країн G20. GeNose, система виявлення COVID-19 за допомогою методу зразків дихання, створена університетом Гаджа Мада, отримала дозвіл на розповсюдження від Міністерства охорони здоров'я Індонезії 24 грудня 2020 року;

– Відстеження: у березні 2020 року Міністерство зв'язку та інформації Індонезії запустило PeduliLindungi, мобільний додаток для відстеження підтверджених або підозрюваних випадків COVID-19, але використання цього додатку виявилось обмеженим. Основними перешкодами є економічні проблеми, низька довіра та побоювання стигматизації;

– Лікування: додаткові фінансові ресурси, включно з податковими пільгами, були виділені на закупівлю медичного

обладнання, такого як тест-системи та апарати штучної вентиляції легенів, стимулювання медичних працівників та премії соціального страхування. Існуючі медичні установи були адаптовані у відповідь на пандемію. У Джакарті для пацієнтів із COVID-19 було виділено 4 053 ізольованих ліжок та 528 ліжок у відділеннях інтенсивної терапії (ВІТ) у 67 госпіталях, а також побудовано найбільшу тимчасову лікарню місткістю до 2 000 пацієнтів. У середині вересня рівень зайнятості ліжок у відділеннях інтенсивної терапії становив 83% та 77% на ізольованих ліжках. Наприкінці 2020 року Міністерство охорони здоров'я оголосило про плани збільшити пропускну спроможність лікувальних кабінетів на 30% і додати нові стаціонари на 7 901 нових медпрацівників і 740 нових ліжок у відділеннях інтенсивної терапії;

– Вакцинація: Уряд прийняв дорожню карту відповідно до стандартів ВООЗ та Індонезійської технічної консультативної групи з імунізації (ITAGI), яка визначає медичних працівників, поліцію, збройні сили та державних службовців як пріоритетні групи. Очікується, що Індонезія отримає вигоду від Азіатсько-Тихоокеанського механізму доступу до вакцин (APVAX) Азіатського банку розвитку, який забезпечить підтримку закупівлі та транспортування вакцин, а також інвестиції в системи розподілу, такі як холодильні ланцюги зберігання та переробні потужності. Індонезія забезпечила понад 600 мільйонів доз від декількох виробників вакцин. 11 січня 2020 року Агентство з моніторингу харчових продуктів і ліків (BPOM) видало екстрений дозвіл на використання вакцини CoronaVac від Sinovac Biotech після того, як проміжні результати її останніх випробувань показали ефективність у 65%. Це зробило Індонезію першою країною за межами Китаю, яка схвалила цю вакцину. Програма безкоштовної вакцинації спрямована на охоплення 181,5 мільйона громадян (2/3 населення країни) для досягнення колективного імунітету. Розповсюдження почалося 13 січня 2021 року, коли президент Індонезії отримав першу дозу вакцини [6].

Відновлення після рецесії 2020 року буде поступовим і залежатиме від розвитку ситуації в галузі охорони здоров'я.

Це викликає необхідність збереження державної підтримки вразливих домогосподарств і підприємств. Рівень інфляції є низьким, і монетарна політика повинна залишатися адаптивною.

Досвід Індонезії у заходах державного регулювання в галузі економіки та охорони здоров'я уявляє собою науковий та практичний інтерес, та може бути застосований у багатьох країнах світу, в тому числі і в Україні.

Література:

1. Indonesia is confronting the most severe challenges since the 1997 crisis. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/5b8db79c-en/index.html?itemId=/content/component/5b8db79c-en>
2. Indonesia GDP – Gross Domestic Product. URL: <https://countryeconomy.com/gdp/indonesia>
3. Indonesia GDP – Gross Domestic Product. URL: <https://countryeconomy.com/gdp/indonesia>
4. Индонезия в эпоху COVID-19. Массаж и бальзам – панацея от всех недугов? Журнал ПЛАС. – 10. URL: <https://plusworld.ru/koronavirus/indoneziya-v-epohu-covid-19-massazh-i-balzam-panatseya-ot-vseh-nedugov/>
5. В.А. Мельянцева, И.С. Адрова. «Основные факторы экономического роста Индонезии – четвертой экономики Азии» *Вестник Института экономики Российской академии наук*. 2021. № 1. С. 86–106.
6. Indonesia's strategy to contain the spread of the COVID-19 virus. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/5b8db79c-en/index.html?itemId=/content/component/5b8db79c-en>

Смирнов Ігор Георгійович

доктор географічних наук, професор,

професор кафедри країнознавства та туризму

Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Любіцева Ольга Олександрівна

доктор географічних наук, професор,

завідувачка кафедри країнознавства та туризму

географічного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**КОНЦЕПЦІЯ МІЖМОР'Я ТА СУЧАСНІ
ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНІ ПРОЄКТИ ЄС
«ІНІЦІАТИВА ТРИМОР'Я» ТА «ТЕН-Т»
(УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ В УМОВАХ
РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ)**

Україна посилює співпрацю з Європейським союзом у всіх можливих сферах. До однієї з найбільш важливих є транспортно-логістична сфера, де нині здійснюється декілька важливих проєктів під загальною назвою «Єврологістика». Донедавна вони стосувалися переважно країн Західної Європи, але останніми роками увага ЄС у транспортно-логістичних питаннях змістилась до регіону Центрально-Східної Європи, де знаходяться переважно країни – нові члени ЄС. Більшість з них мають кордони з Україною, якій відводиться важливе місце у транспортно-логістичній діяльності у цьому регіоні, незважаючи на те, що Україна була до 2022 р. асоційованим (а не повним) членом ЄС (нині є державою-кандидатом на вступ до ЄС), що пояснюється надзвичайно вигідним транспортно-географічним (або геологістичним) положенням нашої країни на транспортному перехресті євроазійського континенту. Серед цих проєктів останніми роками найбільш важливим є проєкт ЄС «Ініціатива Тримор'я», який охоплює 12 країн – членів ЄС, що знаходяться між Балтійським, Адріатичним та Чорним морями.

Незважаючи на те, що Україна поки що не належить до безпосередніх учасників проєкту «Ініціатива Трьох морів», вона активно бере участь у виконанні окремих підпроєктів. Сучасний єврологістичний проєкт «Ініціатива Тримор'я» суттєво відрізняється від геополітичної концепції з близькою назвою «Міжмор'я», яка існувала в 1920–1930-х рр.

Міжмор'я (польськ. – Miedzymorze, лат. – Intermarium) – геополітична доктрина, пов'язана з традиціями багатонаціональної Другої Речі Посполитої та маюча за основу створення об'єднання держав Центрально-Східної Європи. У широкому розумінні до Міжмор'я включався простір між Адріатичним, Балтійським та Чорним морями, а саме такі країни, як Польща, Литва, Латвія, Естонія, Білорусь, Україна, Чехословаччина, Угорщина, Румунія, Югославія та, за можливістю, Фінляндія та Грузія. Згідно прихильників цієї концепції таке об'єднання дозволило би державам-членам уникнути домінування Німеччини та Росії в регіоні Центрально-Східної Європи. Концепція Міжмор'я взаємодоповнювалась з іншою геополітичною концепцією – прометеїзму, метою якої був розпад Російської імперії (пізніше – СРСР).

Концепція Міжмор'я у комплексному розумінні була не тільки геополітичною, оскільки передбачала і транспортно-географічні зв'язки країн-учасниць. Вперше на це звернула увагу українська дослідниця, доктор з географії та історії Олена Степанів. Так, у своїй книзі «Сучасний Львів» (1943) вона надала характеристику транспортної інфраструктури Львова на той час і відмітила визначне положення міста у системі транспортно-комунікаційних шляхів східної частини європейського континенту, що сполучали Балтику з Чорним морем, тобто у межах Міжмор'я [1]. Детальну характеристику транспортно-логістичного змісту досліджень О. Степанів наведено у працях автора [2; 3]. Доктор О. Степанів визначила основні риси транспортної інфраструктури Львова та Львівщини. Наукові праці Олени Степанів зберігають свою актуальність і нині. Зокрема це стосується питань географії транспорту на прикладі Львова, що викладені вище. Ці питання з сучасної точки зору стосуються не тільки транспорту, але й

міжнародної логістики, з якої був підготовлений і опублікований навчальний посібник автора «Міжнародна логістика» [4]. У цьому посібнику є розділ 19 «Україна в системі Балто-Чорноморської транспортно-логістичної інтеграції», що є власне сучасним розвитком поглядів О. Степанів на сполучення Балтики з Чорним морем, як головного комунікаційного шляху східної частини європейського континенту та ролі Львова як центрального транспортно-логістичного хабу на цьому шляху.

Сучасним продовженням концепції Міжмор'я та досліджень О. Степанів, за нашою думкою, можна вважати новітній проєкт Європейського союзу у транспортно-логістичній сфері – «Ініціатива Тримор'я» (ІТМ). Саміт ІТМ у Таллінні (19-20 жовтня 2020 р.) підкреслив вплив ІТМ на весь балтійсько-адриатично-чорноморський регіон. Недаремно проєкт назвали саме «Ініціативою Тримор'я», а не «Міжмор'я», підкреслюючи у такий спосіб не тільки відмінність від міжвоєнної концепції Міжмор'я, а й те, що інфраструктурною співпрацею в межах ІТМ може бути територія, що включає басейни цих морів, а не лише простір, розташований між узбережжями. Серед стратегічних партнерів ІТМ, насамперед, називаються дві країни Східного партнерства – Україна і Грузія.

Запрошення Києву на перший саміт ІТМ у 2016 р. було надіслане, але проігнороване з незрозумілих причин. Тому нині для України залишається можливість співпраці з Ініціативою Тримор'я за форматом «ІТМ+Україна». Оскільки Польща є двигуном цієї ініціативи, то ця можливість є власне ще одним напрямком українсько-польської співпраці. Головним спрямуванням ІТМ є інфраструктурна співпраця в трьох вимірах: транспортно-логістичному (автомобільні, залізничні, авіаційні та водні шляхи сполучень), енергетичному (газопроводи, СПГ-термінали, ЛЕП) та інформаційно-цифровому. Україна вже співпрацює з ІТМ, і передусім із Польщею, у таких важливих інфраструктурних проєктах, як автомагістраль Гданськ – Одеса, залізничне сполучення в межах проєкту «Вікінг», розвиток газової інфраструктури в межах коридору «Північ – Південь» (із залученням українських підземних сховищ блакитного палива).

Бажання Києва приєднатися до співпраці в межах Ініціативи Тримор'я було підтверджене президентом В. Зеленським у заяві, зробленій у Варшаві на спільному брифінгу з президентом Польщі А. Дудою 31 серпня 2019 р. напередодні річниці початку Другої світової війни. Україна, попри відсутність статусу офіційного членства в ІТМ, є активним учасником багатьох її проєктів, зокрема флагманської ініціативи – автомагістралі Via Carpatia, у якому наша країна бере участь, як повноправна сторона. Прокладену за «меридіаном» мережу «Віа Карпатія» слід трактувати, як «хребет» проєкту, а добудову широтних «ребер» за маршрутами Люблін – Холм – Ковель – Луцьк – Київ, Люблін – Замостя – Львів – Тернопіль – Вінниця – Умань та Жешув – Львів і далі до Умані слід розглядати його логічним продовженням.

Ініціатива «Диверсифікації джерел постачання газу та інтеграції газової інфраструктури в регіоні Тримор'я» із впровадженням проєкту «Baltic Pipe», можливо, за сучасних умов російської агресії в Україні, є навіть стратегічно важливішою, ніж автомагістралі. Ініціативу спільно координують Польща, Словаччина, Данія й Норвегія. В українському вимірі вона включає створення потужного транзитного коридору для газу, зокрема будівництво нового газопроводу з Польщі до України, модернізацію компресорної станції на кордоні, розширення внутрішньої газотранспортної системи в обох країнах.

Україна також бере участь в інших проєктах, які входять до сфери «Ініціативи Тримор'я». Це румунські проєкти (транспортна біржа ІТМ та цифрова платформа для моніторингу гідрографічної бази в регіоні) та проєкт залізничного сполучення Viking Train (спільна ініціатива литовських та українських залізниць, а також портових компаній і портів у Клайпеді, Чорноморську й Одесі). Крім того, ще є польський проєкт управління безпілотниками ближньої дії (Central European Drone Demonstrator – CEDD). Також Україна розглядається, як майбутній партнер у проєкті ІТМ румунсько-угорсько-словацького транзитного коридору природного газу. Отже, Україна уже сьогодні, не маючи офіційного членства в «Ініціативі

Тримор'я», є учасником багатьох проєктів, що реалізуються у межах цього проєкту.

В сучасних умовах протистояння України російській агресії єврологістичний проєкт «Ініціатива Тримор'я» набуває нової актуальності та взаємодіє з формуванням Трансєвропейської транспортної мережі (TEN-T) [5]. У липні 2022 р. ЄС включив до цієї мережі українські логістичні шляхи: Єврокомісія внесла зміни до індикативних мап TEN-T, включивши до них логістичні маршрути, що проходять Україною. Це рішення є стратегічним кроком у процесі інтеграції України до ЄС та сприятиме реалізації ініціативи «Шляхи солідарності» щодо експорту української аграрної продукції та доставки гуманітарної допомоги в Україну. Зокрема, внесено наступні зміни: коридор «Північне море – Балтійське море» продовжено через Львів, Київ до Маріуполя; Балто-Чорноморсько-Егейський коридор продовжено через Львів, Чернівці (через територію Румунії і Молдови) до Одеси; коридор «Балтійське море – Адріатичне море» проходитиме через Львів.

Включення українських логістичних маршрутів до мережі TEN-T дозволяє: усунути існуючі перешкоди при здійсненні логістичних операцій; залучити європейські інвестиції для модернізації української транспортної інфраструктури; отримати доступ до інструментів допомоги ЄС у питанні розбудови української частини мережі TEN-T; розвивати мультимодальні перевезення; зменшити логістичні витрати; підвищити якість послуг при перевезеннях товарів.

Єврокомісія виключила з мережі TEN-T російські та білоруські маршрути, а також понизила в статусі маршрути на території ЄС на стиках з цими країнами-агресорами.

Мережа TEN-T була створена ЄС з метою з'єднати Європу з заходу на схід та з півночі на південь мережею автодоріг, залізниць, аеропортів та водних шляхів. Розвиток цієї Панєвропейської транспортно-логістичної системи передбачає два етапи: до 2030 р. має бути завершено побудову «ключової мережі», а до 2050 р. – «загальної мережі». Україна увійшла до TEN-T 2017 р. Відповідно до Індикативного інвестиційного плану Єврокомісії з розвитку

коридорів TEN-T в Україні планується реалізувати проекти на загальну суму 4,45 млрд.євро і це є найбільшим показником серед усіх держав Східного партнерства.

Література:

1. Любіцева О.О., Смирнов І.Г. Від геополітичної концепції Міжмор'я до єврологістичного проекту ЄС «Ініціатива Тримор'я»: український вимір. Географія та туризм : наук. журнал / Ред.кол.: Запотоцький С.П. (гол. ред.) та інші. Київ : Альфа-ПК, 2021. Вип. 66. С. 54–62.

2. Смирнов І.Г. Олена Степанів: перша українська жінка-офіцерка та геологістка. Логістика. Проблеми та рішення. Міжн. наук.-практ. журнал. 2021. № 4-5 (95-96). С. 54–66.

3. Смирнов І.Г., Олійник Я.Б. Міжнародна логістика : навч. посіб. Київ : Обрії, 2011. 546 с.

4. Степанів Олена. Сучасний Львів. Краків-Львів : Українське видавництво, 1943. 170 с.

5. Trans-European Transport Network (TEN-T). URL: <https://transport.ec.europa.eu>

Чала Вероніка Сергіївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки
та публічного управління і адміністрування*

Придніпровської державної академії будівництва та архітектури

ТРЕНД КОНСЬЮМЕРІЗМУ В СУЧАСНІЙ ГЛОБАЛЬНІЙ СИСТЕМІ СПОЖИВЧИХ ВІДНОСИН

Як відомо, об'єктивність процесу неухильного нарощування масштабів і диверсифікації структури споживання втілюється у всезагальному економічному законі зростання потреб, який виражає внутрішньо необхідні, суттєві і сталі зв'язки між прогресом технологічного способу виробництва, еволюцією системи суспільних відносин, з одного боку, та кількісним зростанням, якісним удосконаленням і збагаченням потреб суспільства, з другого [1, с. 548]. У практичній площині це означає по суті розбудову гіпертрофованого глобального суспільства споживання, яке базується на поширенні споживчих моделей *консюмеризму*, котрі характеризуються споживацьким фетишизмом та орієнтацією економічних суб'єктів на досягнення соціального панування через споживання на основі сповідування відповідної системи морально-етичних принципів. Саме споживчий тренд консюмеризму детермінує штучне формування ринком чимраз більшої кількості економічних потреб і запитів споживачів, мультиплікуючи у такий спосіб масштаби залученої у виробництво ресурсної бази та посилюючи антропогенне навантаження на довкілля. Достатньо сказати, що, згідно досліджень західних учених, базовим потребам споживачів відповідає на сьогоднішній день лише третина глобального обсягу пропонованих їм товарів [2]. Решта ж представленого на ринку товарного асортименту спрямована на задоволення похідних потреб споживачів, а також згенерованих чи агресивно нав'язаних ринком потреб. У результаті –

«вибухоподібний» розвиток ритейлівського сегменту торговельної діяльності насамперед за участі мережевих магазинів роздрібної торгівлі, котрі утримують лідерські позиції у задоволенні глобального споживчого попиту завдяки ефективній оптимізації трансакційних витрат, імплементації у господарській діяльності централізованих систем управління й оперативному виходу на нові сегменти глобального ринку. Як демонструють дані, наведені у табл. 1, на топ-10 найбільших глобальних ритейлівських мереж у 2022 р. припадало 671,2 млрд дол. США сукупного обсягу отриманих міжнародних доходів; понад 1,8 трлн дол. – загального обсягу роздрібних продажів та більше 103 тис магазинів, у тому числі 56,7 тис – міжнародних.

Ще одним красномовним підтвердженням динамічного поширення у глобальній системі споживчих відносин тренду консьюмеризму та тісно пов'язаного з ним марнотратного споживання ресурсів є також дані щодо *нагромаджених у світі відходів продуктів харчування*. Останні, на наше тверде переконання стали просто ганебною для світового співтовариства практикою, особливо за умов значного загострення глобальної продовольчої проблеми на тлі російсько-української війни. Так, щороку у світі втрачається або марнується близько 1,3 млрд тон продуктів харчування, що становить одну третину глобального обсягу їх виробництва. У вартісному вираженні це дорівнює 680 млрд дол. США за групою розвинутих держав та 310 млрд – за країнами, що розвиваються. Водночас у продуктовому вимірі найвищий рівень глобальних харчових відходів зафіксований нині для зернових культур – 30% світового виробництва, коренеплодів, фруктів та овочів – 40-50%, олійних культур, м'яса та молочних продуктів – 20%, риби – 30% відповідно [3].

Не менш вражаючими є й масштаби марнування харчів на рівні роздрібних торговельних мереж з причин недотримання суворих стандартів якості в частині зовнішнього вигляду. Наприклад, тільки у Великобританії неналежний зовнішній вигляд 30% овочевих культур є причиною неможливості їх збуту каналами роздрібної торгівлі [4]; а домогосподарства цієї держави щороку викидають близько 6,7 млн тон їжі, що становить одну третину з 21,7 млн тон

придбаних продуктів харчування. Це означає, що близько 32% куплених за рік британськими домогосподарствами харчів взагалі не споживається, більшість з яких (майже 6 млн тон, або 88%) активно збирається сьогодні органами місцевої влади [3].

Якщо ж до зазначених витрат додати ще й обсяги державного субсидування сільського господарства, то масштаби фінансового марнотратства просто вражають. Наприклад, лише у Європейському Союзі у 2019 р. на прямі виплати аграріям було витрачено 38,2 млрд євро, на розвиток сільських районів – 13,8 млрд, а на підтримку ринку сільськогосподарської продукції – 2,4 млрд [6]. У 2020 р. загальний обсяг державної підтримки сільського господарства становив: у США 0,46% валового внутрішнього продукту, Канаді – 0,39%, Великобританії – 0,3%, Норвегії – 0,79%, Швейцарії – 1,1%, Китаї – 1,6% відповідно [7]. Тож зазначені цифри є переконливим доказом міцного закріплення у глобальній споживчій моделі деформованого механізму ринкового збуту продуктів харчування, за якого великомасштабні харчові відходи формуються практично за усіма ланками продовольчого вартісного ланцюга. Він набув свого інституційного оформлення, як ми знаємо, у другій половині ХХ ст. у країнах Північної Америки і Західної Європи і був спрямований на забезпечення доступними харчовими продуктами широких верств населення насамперед на основі їх надвиробництва. Повне ж ігнорування факторів забруднення водойм і землі, зменшення біорізноманіття і популяцій тваринного світу, поширення різного роду токсичних хімікатів і пестицидів стали причиною небаченого «сплеску» фінансових витрат на сільськогосподарське виробництво.

За умов колосальних витрат продуктів харчування та у параметрах розбудови глобальної зеленої екосистеми це означає не тільки марнотратне залучення у виробничі процеси колосального обсягу природного капіталу і ресурсів (води, землі, енергії, робочої сили, фінансування тощо), але й генерування усезростаючих мас «холостих» викидів парникових газів, які є причиною стрімких кліматичних змін, глобального потепління та значного посилення антропогенного навантаження на довкілля.

Таблиця 1

Топ-10 найбільших глобальних ритейлівських мереж у 2022 р.

Рей- тинг	Ритейлівська мережа (країна походження)	Сфера бізнесу	Кількість багів рейтингу	Скупний обсяг міжнародних доходів, млрд дол. США	Скупний обсяг роздрібних продажів, млрд дол. США	Кількість міжнародних магазинів, од.	Загальна кількість магазинів, од.	Кількість країн здійснення операцій, од.
1	Walmart (США)	Мережа гіпермаркетів	395,6	84,34	538,15	5175	10431	25
2	Amazon.com (США)	Електронна комерція	335,6	113,64	330,20	21	555	21
3	Schwarz Group (Німеччина)	Мережа продуктових магазинів зі знижками	238,3	106,04	158,58	9368	13334	30
4	Aldi	Мережа продуктових магазинів зі знижками	215,8	98,95	134,67	8969	13124	18
5	Costco (США)	Мережа клубних закладів	163,7	46,76	187,16	268	829	13
6	Ahold Delhaize (Нідерланди)	Мережа продуктових магазинів	151,1	69,67	93,20	5406	7519	9
7	Carrefour (Франція)	Мережа гіпермаркетів	145,3	61,69	105,42	7893	13712	34
8	ІКЕА (Швеція)	Мережа меблевих магазинів	101,2	50,05	52,21	446	466	52
9	Seven & 1 (Японія)	Мережа зручних магазинів	94,6	30,71	97,08	18834	40773	10
10	The Home Depot (США)	Мережа магазинів для ремонту і оздоблення приміщень	85,2	9,35	142,27	323	2298	6
Усього Топ – 10			X	671,2	1838,94	56703	103041	X

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними [5]

Тож робимо **висновок**: саме у сфері споживання, як в жодній іншій, можемо спостерігати на сьогодні надпотужний вплив механізмів соціальної структуризації суспільства, котрі з усією очевидністю «оголюють» усі нагромаджені тут економічні суперечності, деформації, асиметрії та характер соціально-економічних відносин. Йдеться насамперед про глибоку асинхронність споживчих циклів середнього споживача та циклів речовинного кругообігу середнього біогеоценозу, що справляє у край негативний вплив на довкілля. Поряд з наростанням внутрішньо- і міждержавних асиметрій соціально-економічного розвитку та поляризацією кількісних і структурних показників споживання, одним з найбільш антагоністичних «вузлів» економічних суперечностей, що сформувались в останні десятиліття у сфері глобальних споживчих відносин, є протиріччя між невпинно зростаючими потребами світових споживачів та нездатністю наявних ресурсів їх задовольнити.

Література:

1. Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т. 1. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 863 с.
2. Дорошкевич А. С. Суспільство споживання: морально-соціальні наслідки. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2012. № 4(14). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/suspilstvo-spozhivannya-moralno-sotsialni-naslidki>
3. Worldwide food waste. UNEP. URL: <https://www.unep.org/thinkeatsave/get-informed/worldwide-food-waste>
4. Almost half of the world's food thrown away, report finds. The Guardian, 10.01.2013. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2013/jan/10/half-world-food-waste>
5. Top 50 Global Retailers 2022. National Retail Foundation, March 23, 2022. URL: <https://nrf.com/resources/top-retailers/top-50-global-retailers/top-50-global-retailers-2022>
6. EU agriculture statistics: subsidies, jobs, production (infographic). European Parliament. News, 24.11.2021. URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20211118STO17609/eu-agriculture-statistics-subsidies-jobs-production-infographic>
7. Support for agriculture. Compare your country. URL: <https://www.compare-ourcountry.org/support-for-agriculture>

НАПРЯМ 3. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-252-7-8>

Петрова Ірина Павлівна

*кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділу проблем регуляторної політики
і розвитку підприємництва
Інституту економіки промисловості
Національної академії наук України*

УЗГОДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ІНТЕРЕСІВ У СФЕРІ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ

Успішна реалізація трансферу технологій можлива шляхом поєднання та узгодження публічних та приватних інтересів у рамках публічно-приватного партнерства (ППП). Забезпечення балансу між публічними та приватними інтересами у PPP є необхідною умовою для ефективного функціонування в цілому. Це може бути досягнуто виключно при законодавчому закріпленні та дотриманні правил, а також наданні реальних гарантій для реалізації та захисту інтересів усіх учасників при здійсненні трансферу технологій. А тому важливим є узгодження публічного та приватного інтересів, оскільки такі інтереси не збігаються за своїм напрямом (їдеться про домінування публічного інтересу).

ППП є засобом знаходження балансу сил між державним та ринковим регулюванням, оптимізації співвідношення державних і ринкових засад у відтворювальному процесі. Організація відносин власності в рамках публічно-приватного партнерства орієнтована насамперед на досягнення синергетичного ефекту від кооперації специфічних потенціалів приватної та публічної власності.

Прагнення суб'єктів приватної власності до примноження власності є вираженням їх інтересів, насамперед, мотивації до ефективної діяльності. Ключову роль у цьому відіграє інституційне забезпечення режиму господарювання, сприятливого для повноцінної реалізації інтересів приватного бізнесу.

Синергетичний потенціал партнерства полягає в тому, що в процесі створення доданої вартості, яка значною мірою визначається характером перерозподілу завдань та ризиків між партнерами на основі того, що кожен партнер бере на себе ті завдання і відповідальність, які він може забезпечити з кращою якістю і ефективністю. Крім об'єднання активів (ресурсів і компетенцій) учасників партнерства, основоположною характеристикою є збалансованість інтересів, прав і зобов'язань сторін у процесі її реалізації, тобто узгодженість інтересів влади та бізнесу. Особливістю публічно-приватного партнерства полягає в тому, що їх взаємовигідність базується на спільній зацікавленості держави та бізнесу в ефективному використанні ресурсів.

Український дослідник О. Гош робить акцент на взаємоузгодженості інтересів учасників у партнерстві, а саме на корисливій взаємодії для кожного партнера. О. Гош, розглядаючи партнерство як економічну категорію, стверджує, що партнерство – це продумана корислива взаємодія партнерів, виникає як явище лише тоді, коли є впевненість в отриманні певної економічної вигоди – теперішньої чи майбутньої, і вигода має бути обов'язковою для кожного з його учасників [1]. У публічно-приватному партнерстві і держава, і бізнес при взаємодії на засадах партнерства мають свій інтерес, який у подальшому приносить їм обом вигоду. На основі дослідження [2], до публічних інтересів сфери трансферу технологій відносяться економічна безпека держави, яка полягає у: недопущенні продажу за кордон технологій подвійного призначення, недопущення попадання на територію України застарілих технологій, стимулювання створення та розвитку технологічних та наукомістких виробництв, збільшення експорту інноваційного продукту; розробка та впровадження методів податкового стимулювання наукомістких галузей господарювання

(видів економічної діяльності); страхування ризиків діяльності інноваційних підприємств. До приватних інтересів сфери трансферу технологій належать [2]: одержання максимального прибутку за рахунок мінімальної кількості використаних ресурсів; впевненість у захищеності об'єктів інтелектуальної власності, які лежать в основі технологій та захищеність технології як такої.

Отже, виходячи з досліджень [3–9], вигоди при реалізації публічно-приватного партнерства у сфері трансферу технологій відрізняються одна від одної внаслідок різних цілей, які переслідуються сторонами. Бізнес, беручи участь у партнерстві з державою, розраховує на певний набір гарантій і преференцій за рахунок адміністративних, матеріальних, фінансових, природних ресурсів держави. Крім цього, для приватного сектору вигодою від участі у ППП є отримання гарантованого доходу на довгостроковий період, а також можливість розширення своєї діяльності. Вступаючи в партнерство з бізнесом, держава, як правило, отримує не лише можливість залучення додаткових джерел фінансування для реалізації інноваційних проєктів, що у свою чергу знижує навантаження на бюджет, але й більш гнучку і дієву систему управління економікою, тим самим збільшуючи конкурентоспроможність продукції та послуг на внутрішньому і зовнішніх ринках.

Отже, у рамках партнерства і держава, і бізнес мають власний інтерес та прагнуть максимально ефективно використовувати можливості один одного. Сторони партнерства наділені певними функціями, які при чіткому розподілі надають балансу їх взаємовідносинам і забезпечують довгострокову реалізацію у сфері трансферу технологій.

Література:

1. Гош А. Об экономической сущности понятий «сотрудничество» и «партнерство». *Экономика Украины*. 2012. № 5. С. 91–95.
2. Загришева Н.В. Характеристика публичных и частных интересов сферы трансфера технологий. «*Leges si viata*» («Закон и Жизнь»). *Международный научно-практический журнал (Молдова)*. 2013. № 12/3. С. 82–85.

3. Шилепницький П.І., Петрова І.П. Особливості використання державно-приватного партнерства в освіті: закордонний досвід. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7526. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.12.12>

4. Шилепницький П.І., Петрова І.П. Можливості публічно-приватного партнерства для інноваційного розвитку промисловості. *Інфраструктура ринку*. 2021. Випуск 47. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/47-2020>

5. Залознова Ю.С., Петрова І.П. Режим міжнародно-публічно-приватного партнерства в науково-технічній та інноваційній сферах у контексті євроінтеграційних процесів. *Управління економікою: теорія та практика. Чумаченківські читання : зб. наук. праць / НАН України, Ін-т економіки пром-сті; редкол.: О.О. Хандій (голов. ред.), В.І. Ляшенко (відп. ред.), В.Є. Куриляк та ін. Київ, 2020. С. 19–31.*

6. Залознова Ю.С., Петрова І.П., Трушкіна Н.В. Публічно-приватне партнерство в інноваційному розвитку економіки: узагальнення європейського досвіду. *Проблеми інноваційного розвитку та інформаційного суспільства : матеріали V Міжнар. форуму, Київ, 20-21 жовтня 2016 р. Український інститут науково-технічної експертизи та інформації; Асоціація «Інформатіо-Корпорціум». Київ : УкрІНТЕІ, 2016. Ч. I. С. 104–108.*

7. Omelianenko, O., Petrova, I., Chashechnikova, O., Yurchenko, O., Lytvynenko, S. and Berezova, S. Information & Analytical Support of Innovation Processes Management Digitalisation at the Regional Level. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22. No. 3. March 2022. P. 644–652. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.3.84>

8. Omelyanenko V., Omelianenko O., Lytvynenko S. Effects of technology transfer projects: regional case of energy saving technologies. *International Journal of Advance Research and Innovative Ideas in Education*. 2022. Volume 8. Issue 1. P. 1445–1450. DOI: <https://doi.org/16.0415/IJARIE-16070>

9. Omelyanenko V., Pidorycheva I., Voronenko V., Andrusiak N., Omelianenko O., Fyliuk H., Matkovskyi P., Kosmidailo I. Information & Analytical Support of Innovation Processes Management Efficiency Estimations at the Regional Level. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. June 2022. Vol. 22. No. 6. P. 400–407. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.6.50>

Піріашвілі Олександр Борисович

кандидат економічних наук, Ph.D. in Economics,

старший науковий співробітник відділу

розвитку виробничої інфраструктури

Державної установи «Інститут економіки та прогнозування

Національної академії наук України»

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ КОНВЕРГЕНЦІЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ЗАЛІЗНИЦЬ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС¹

Акціонерне товариство «Українська залізниця» перебуває у стані *природної монополії* (в частині надання в користування інфраструктури залізничного транспорту), а також є суб'єктом здійснення нагляду (контроль, перевірка) за додержанням вимог нормативно-правових актів із забезпечення безпеки руху на залізничному транспорті, їх класифікації, обліку та аналізу.

Так, *конвергенція економіки* (ефект зближення) – це гіпотеза, що бідні країни (з низькими доходами на душу населення) матимуть вищі темпи економічного зростання, ніж багаті країни. В результаті дохід на душу населення всіх економік має зрештою зблизитися. Країни, що розвиваються, мають потенціал до зростання вищими темпами, ніж розвинені країни, оскільки спад прибутковості факторів виробництва (зокрема, капіталу, робочої сили) менше, ніж у багатих країнах. Крім того, бідніші країни можуть власне копіювати методи виробництва, технології, технологічні інновації, організаційні інновації, а також інститути та інституції, які характерні для економічно розвинутих країн світу.

Відповідно до цього, на нашу думку, доцільно розраховувати при оцінці процесів конвергенції між Україною та ЄС наступні кількісні показники продуктивності залізничного транспорту, які наведено в

¹ Публікацію підготовлено в рамках виконання НДР відомчої (прикладної) теми: «Конвергенція в секторах виробничої інфраструктури України з ЄС» (Державний реєстраційний № 0121U112428)

табл. 1. Слід підкреслити, що практично у кожній країні зазначені показники продуктивності за різними позиціями доволі різняться, і це має свої причини та пояснення.

Таблиця 1

Кількісні показники продуктивності залізничного транспорту

№	Показник	Одиниця виміру
1.	Продуктивність праці (високошвидкісний – звичайний залізничний транспорт)	1) Кількість робітників / протяжність задіяної мережі, км.
2.	Продуктивність праці (високошвидкісний – звичайний залізничний транспорт)	2) т*км нетто / кількість робітників + пас.*км / кількість робітників
3.	Продуктивність вантажних перевезень у розрахунку на 1 км мережі	1) т*км бруто (нетто) / протяжність мережі, км
4.	Продуктивність вантажних перевезень у розрахунку на 1 робітника	2) т*км бруто (нетто) / робітник
5.	Продуктивність пасажирських перевезень: у розрахунку на 1 км мережі	1) пас.*км / протяжність мережі
6.	Продуктивність пасажирських перевезень: у розрахунку на 1 робітника	2) пас.*км / робітник
7.	Ефективність транспортного сполучення	т*км нетто + пас.*км / протяжність мережі
8.	Продуктивність локомотивів	т*км бруто на 1 локомотив
9.	Продуктивність вагонів	т*км нетто на 1 вагон
10.	Продуктивність залізничних ліній	пас. поїздо*км + вантаж. поїздо*км / протяжність мережі

Джерело: складено за [1]

Так, з метою формування ефективного механізму оцінки відповідності залізничних систем для імплементації Директиви 2008/57/ ЄС про оперативну сумісність залізничних систем у межах Співтовариства, 3 жовтня 2018 р. прийнято Постанову КМУ «Про затвердження модулів оцінки відповідності у сфері залізничного транспорту» № 797. Також, на постійній основі здійснюється співробітництво з Європейським залізничним агентством (ERA) з питань інтероперабельності залізничних колій [2, с. 38].

Також необхідно розрахувати обсяги капітальних інвестицій та коефіцієнти варіації для розрахунку σ -конвергенції за цим показником на залізничному транспорті України та держав-членів ЄС (в перерахунку у гривні) та середнє значення, середнє відхилення, коефіцієнт варіації на основі статистичних даних головних статистичних управлінь відповідних регіонів Європи.

Отже, на нашу думку, досліджуючи конвергентні процеси на залізничному транспорті України та держав-членів ЄС за основними показниками продуктивності залізниць та обсягами капітальних інвестицій на залізничному транспорті, особливу увагу необхідно приділити фінансово-інвестиційним аспектам зближення зазначеного сектору виробничої інфраструктури України та держав-членів ЄС, які формують соціально-економічний простір залізничного транспорту. Тому дедалі більшої вагомості на сучасному етапі європейської інтеграції набуває виявлення особливостей впливу на конвергенцію залізниць України та держав-членів ЄС як інститутів громадянського суспільства, так і господарюючих суб'єктів, передусім у зв'язку з функціонуванням механізмів їх фінансово-інвестиційної діяльності, фінансово-кредитного забезпечення та залучення міжнародної фінансової допомоги, зокрема, можливості міжнародних фінансових організацій (МФО).

Отже, транспортна складова євроінтеграції у сфері залізничного транспорту України полягає, на думку експертів, у прискоренні європейської інтеграції вітчизняної залізничної системи до європейської системи, зокрема, доцільно [2, с. 54–55]:

- сприяти подальшій адаптації законодавства України у сфері залізничного транспорту до нормативних актів ЄС шляхом прийняття Закону «Про залізничний транспорт України», що дозволить лібералізувати ринок залізничних перевезень на основі рівноправного доступу перевізників різних форм власності до залізничної інфраструктури та справедливої конкуренції між ними;
- активізувати співпрацю з ЄС у напрямі усунення «вузьких» місць в інфраструктурі перевезень залізничним транспортом, зокрема вирішити питання експлуатаційної несумісності європейських та українських колій (1435 мм та 1520 мм, відповідно);

– посилити роботу в напрямі усунення інфраструктурних проблем у межах *TEN-T* – активізувати роботу транспортної інфраструктури, яка об’єднуватиме різні види транспорту (залізничний, автомобільний, річковий, морський та авіаційний) з вантажними терміналами;

– сприяти запровадженню інтелектуальних транспортних систем на залізничному транспорті;

– активізувати роботу в напрямі проведення консультацій з Виконавчим агентством з інновацій та мережі (*INEA*) щодо можливостей отримання фінансової та технічної допомоги, спрямованої на інтеграцію вітчизняного транспортного сектору до *TEN-T*;

– сприяти розширенню співробітництва України з окремими європейськими агентствами, зокрема з Європейською залізничною агенцією (*ERA*).

Тому, у зв’язку із цим в Україні планують розпочати поетапне будівництво європейської колії, щоб поєднати українську залізницю з європейською. Почати планують із модернізації коротких відрізків залізничних колій на заході України. Про такі плани уряд заявляв ще наприкінці 2020 року, коли Кабмін опублікував інвестиційний атлас України. Йдеться про перехід на ширину колії 1435 міліметрів, яка поширена в Європі. У багатьох країнах колишнього СРСР, у тому числі в Україні, ширина колії становить 1520 міліметрів [3, с. 1–2].

Література:

1. Производительность на железнодорожном транспорте : материалы 66 сессии Рабочей группы по железнодорожному транспорту Комитета по внутреннему транспорту. Европейская экономическая комиссия. Женева, 8-9 ноября 2012.

2. Взаємодія Україна-ЄС: транспортна інфраструктура. Проект «Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики» : здійснено за сприяння Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні. Київ : Центр Разумкова, 2020. С. 35–42, 49–86.

3. Кушнир В. В Україні поетапно будуватимуть євроколію: з чого почнуть. Київ, 26 травня 2022. С. 1–2. URL: https://kiev.vgorode.ua/ukr/news/transport_unfrastruktura/a1207553-v-ukrajini-poetapno-buduvatimut-jevrokoliju-z-chohorochnut

НАПРЯМ 4. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-252-7-10>

Архипова Тетяна Василівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу імені А.Ф. Павленка
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

ПРО ОБГРУНТУВАННЯ СТВОРЕННЯ ЦЕНТРУ СУСПІЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ ТА ТВОРЧИХ ІННОВАЦІЙ У МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Аудит зовнішніх і внутрішніх комунікацій окремих мистецьких закладів вищої освіти України та їхнього технічного і технологічного стану, щодо забезпечення постійної присутності в інформаційному та комунікаційному просторах, показав відсутність в попередні роки консолідованого підходу до створення системи функціонування закладів у публічній площині.

Проведений аналіз присутності в інформаційному просторі виявив такі результати. Відсутня комунікаційна політика, інформаційно–комунікаційні заходи носять безсистемний, розкоординований характер. Відсутність інформаційної логістики дає можливість фактичного блокування творчої незалежності митців навчальних закладів. Немає контролю за вхідною та вихідною інформацією про висвітлення діяльності закладу в публічній площині. Наповнення сайту інформаційними матеріалами, створення в інформаційному просторі рекламно-інформаційних матеріалів щодо просування творчих заходів та наукових конференцій, в цілому, має аматорський рівень. Через фактичну відсутність координації, взаємодії та інформаційного обміну між

структурними підрозділами установи порушується Указ Президента України № 447/2021 «Про стратегії кібербезпеки України» (п. 2) щодо незахищеності державних електронних інформаційних ресурсів та інформації, а також може розглядатися як загроза інформаційній кібербезпеці навчального закладу.

Усе це вносить деструктив до функціонування внутрішніх і зовнішніх комунікацій навчального закладу і є абсолютно неприпустимим на тлі сьогоденних викликів щодо активізації формування позитивного іміджу та поширення інформації про діяльність державного закладу. Крім того, це веде до репутаційних ризиків і руйнує цілісність роботи керівництва, а також може завдати відчутного удару базовій публічності мистецького закладу.

Усвідомлюючи, що репутація є найціннішим активом для ВНЗ, одним із найпотужніших складових елементів рейтингу, оскільки підвищує його конкурентоздатність, полегшує доступ установи до різних ресурсів: фінансових, інформаційних, людських та матеріальних, постає питання створення та налагодження системного механізму для формування консолідованої позиції з формування іміджу мистецького закладу вищої освіти як провідного вищого навчального закладу із інноваційними методами управління, який впроваджує сучасні креативні технології в освітній процес, створює та поширює національний і водночас світового рівня культурно-мистецький продукт.

З цією метою у закладі вищої освіти необхідно створити окремий підрозділ управління інформаційно-комунікаційною діяльністю навчального закладу – Центр суспільних комунікацій та творчих інновацій, який підпорядковуватиметься безпосередньо ректору та на відміну від інших можливих учасників, цілеспрямовано продукуватиме креативні конструкції, які формуватимуть контент інформаційних повідомлень та оперативно реагуватиме і управлятиме усіма репутаційними ризиками, що існують в умовах гібридної інформаційної агресії, глобальних змін внутрішнього і зовнішнього комунікаційного простору.

Основними напрямками діяльності центру буде створення ексклюзивної інтегрованої інформаційної доктрини закладу, розробка інноваційних стратегій з управління репутаціями, антикризове управління, пов'язане з впливом внутрішньої та зовнішньої еліти, налагодження конструктивних партнерських відносин з державними та приватними структурами, забезпечення навчального процесу інноваційними технологіями, впровадження в творчий процес найновітніших досягнень мистецької спільноти, пропагування власних здобутків студентів та викладачів в національному і міжнародному культурно-мистецькому просторах.

Література:

1. Указ Президента України № 447/2021 «Про стратегії кібербезпеки України». URL: <https://armyinform.com.ua/2021/08/27/ukazom-prezydenta-vvedeno-v-diyu-strategiyu-kiberbezpeky-ukrayiny/>
2. Архипова Т.В. Ідеологія управління репутацією університету в умовах інформаційної турбулентності. *Стратегія економічного розвитку України : Збірник наукових праць*. Київ : КНЕУ, 2019. Вип. 45. С. 126–135.
3. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Концепти науково-освітньої й управлінської діяльності закладів вищої освіти культури і мистецтв. *Вісн. Харків. держ. акад. культури. Серія: Соціальні комунікації* : зб. наук. пр. Харків, 2018. Вип. 53. С. 16–28.
4. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-vukraini-02-10-2020.pdf>
5. Безгін О. І., Успенська О. Ю. Мистецтвознавчі вищі навчальні заклади: стратегія розвитку в реальності нових економічних умов *The CultuROLOGY IDEAS*. 2017. № 11. С. 223–230.
6. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации. М. : Рефл-бук; К. : Ваклер, 2006. 656 с.
7. Грищенко І. М. Професійна освіта в системі економічних досліджень : монографія. К. : Грамота, 2014. 384 с.

Ковшун Наталія Едуардівна

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу
Національного університету водного господарства
та природокористування;*

Костриченко Валентина Михайлівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу
Національного університету водного господарства
та природокористування;*

Синков Василь Володимирович

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Національного університету водного господарства
та природокористування*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИКРИЗОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЙОГО БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

В сучасному економічному середовищі відбуваються постійні зміни у поєднанні з кризовими процесами, які були підсилені карантинними обмеженнями, а тепер і воєнним станом. Це призводить до турбулентності в діяльності підприємства, що негативно впливає на його стійкість. Функціонування і розвиток підприємства за таких умов актуалізують необхідність забезпечення його антикризової стійкості і вимагають прийняття раціональних антикризових рішень. Враховуючи, що діяльність окремого підприємства можна представити як сукупність бізнес-процесів виробничого і невиробничого характеру, виникає об'єктивна потреба у прийнятті рішень щодо їх вдосконалення. Забезпечення ключових параметрів діяльності підприємства, а саме, грошового потоку, платоспроможності, прибутковості, залежить від ефективного

економічного управління ланцюгом бізнес-процесів і стає одним із стратегічно важливих завдань підприємства.

В дослідженнях науковців найбільш поширеними визначеннями антикризової стійкості підприємства є такі, в яких акцент робиться на факті настання кризової ситуації та прийняття рішень щодо виходу з неї. Проте більш коректним у трактуванні такої стійкості є здатність підприємства не допускати кардинального впливу кризи на його фінансово-господарську діяльність. Опираючись на існуючі наукові погляди на дану категорію, нами пропонується під антикризовою стійкістю підприємства розуміти таку характеристику внутрішнього його стану і його положення в зовнішньому економічному середовищі, при належному рівні якої підприємство здатне не допускати виникнення кризової ситуації, а у випадку її настання може швидко відновити свою реальну вартість, маневруючи наявними ресурсами та приймаючи антикризові рішення [1, с. 211]. Саме тому особливої актуальності набувають питання оцінювання, ідентифікації та забезпечення необхідного рівня антикризової стійкості підприємства.

Найкращим чином методика оцінювання антикризової стійкості підприємства може бути побудована на основі комплексного підходу та з урахуванням принципів формування збалансованої системи показників. Як показали результати опитування [2], серед управлінських технологій саме така система найбільше використовується у світовій практиці. Збалансована система показників призначена дати відповіді на чотири найважливіших для підприємства запитання: як оцінюють підприємство акціонери (фінансовий аспект); як оцінюють підприємство клієнти (аспект клієнта); які бізнес-процеси можуть забезпечити підприємству виключні конкурентні переваги (внутрішньогосподарський аспект); яким чином можна досягнути подальшого поліпшення становища підприємства (аспект інновацій і навчання).

Однією із ключових складових збалансованої системи показників є проєкція внутрішніх бізнес-процесів, яка визначає види діяльності, що найбільш важливі для досягнення цілей споживачів і акціонерів. Головними її показниками є такі: виконання замовлень,

постачання, планування виробництва і контроль, витрати, якість, продуктивність тощо [3, с. 81].

Вважається, що підприємство має близько двадцяти ключових бізнес-процесів [4; 5], від виконання яких залежить його успіх на ринку. Сутність бізнес-процесів підприємства розкривається через метод ланцюга цінностей. Відмінною особливістю бізнес-процесу порівняно з процесом узагалі є його бізнес-спрямованість у будь-якій діяльності та отримання прибутку (чи доходу) на основі ефективного використання потенціалу підприємства [5, с. 142].

Бізнес-процеси прийнято розділяти на три основні блоки: процеси розвитку, управління та моніторингу (до них відносяться стратегічне управління, операційне управління та управління комунікаціями); процеси здійснення основної комерційно-виробничої діяльності (будуть специфічними для кожного окремого підприємства; їх особливості обумовлені переважно видом діяльності підприємства та специфікою ринків збуту); забезпечуючі процеси (є унікальними для кожного окремого підприємства; їх особливості обумовлені видом діяльності підприємства, його розмірами та бізнес-моделлю; крім того, є такі типові бізнес-процеси: управління персоналом, документообігом, інформаційною інфраструктурою, безпекою) [6].

Управління бізнес-процесами підприємства можна представити як постійне їх поліпшення й оптимізацію. Поліпшення бізнес-процесів (Business process improvement, BPI) представляє собою системний підхід, що дозволяє підприємствам оптимізувати свої бізнес-процеси для досягнення більш ефективних результатів діяльності. Процес вдосконалення бізнес-процесів – це сукупність послідовних дій, прийомів та засобів, що спрямовані на підвищення основних показників функціонування бізнес-процесів для забезпечення ефективності діяльності підприємства та задоволення вимог клієнтів.

Важливими інструментами процесного управління є підходи та методи щодо вдосконалення бізнес-процесів підприємства. Сучасна економічна теорія та практика господарювання розглядають тут такі два концептуальні підходи.

По-перше, поступовий (покроковий) підхід, який передбачає безперервне удосконалення бізнес-процесів підприємства. Підхід базується на принципах управління якістю, запропонованих Е. Демінгом, та на основних положеннях циклу Шухарта – Демінга (Планування – Виконання – Перевірка –Коригування). Принципи Е. Демінга лягли в основу концепції загального управління якістю – TQM (Total Quality Management). В сучасній практиці застосовуються такі підходи до поліпшення бізнес-процесів: BPI (Business Process Improvement) – поліпшення бізнес-процесів; CPI (Continues Process Improvement) – постійне поліпшення процесів; ISO 9000 – Стандарти серії ISO 9000 [7, с. 106].

Для забезпечення безперервного (постійного) вдосконалення процесів (CPI) використовуються комплексні методи: теорія обмежень Голдратта, японська концепція поліпшення «Кайзен» (Kaizen), концепція «6 сигм» (Six Sigma), концепція загального управління якістю (Total Quality Management), концепція ощадливого виробництва (Lean production), концепція «нуль дефектів» (Zero defects).

Загалом, підхід постійного поліпшення направлений на одночасне комплексне удосконалення всіх бізнес-процесів підприємства, що беруть участь у виробництві продукту і спрямовані на досягнення визначеної мети за допомогою внутрішніх резервів, без залучення зовнішніх інвестицій; програми розробляються на перспективу і мають тривалий час реалізації.

По-друге, кардинальний підхід або концепція проривного поліпшення, запропонована М. Хаммером і Дж. Чампі. Цей підхід використовується за необхідності перетворень у зв'язку з істотними змінами в діяльності підприємства (вихід на ринок нової продукції, проведення комплексної автоматизації тощо). Застосування такого підходу призводить до суттєвих змін процесу і фундаментальних змін в організаційній структурі управління підприємством. Дана концепція базується на чотирьох методах проривного вдосконалення бізнес-процесів, направлених на підвищення їх продуктивності, ефективності та адаптивності. Такими методами є методика швидкого аналізу рішень (FAST), бенчмаркінг процесу,

перепроєктування процесу, реінжиніринг процесу. Відповідно до даної концепції, підприємство досягає значних успіхів в поліпшенні діяльності шляхом аналізу заходів з метою покращення загальних показників діяльності за відносно короткий період часу. Поліпшення бізнес-процесів призводить до зниження витрат, тривалості циклу і рівня помилок.

Таким чином, для українських підприємств, які продовжили працювати у відносно безпечних регіонах країни або змушені були туди релокувати, особливої актуальності набуває проблема забезпечення їх стійкого розвитку та функціонування через удосконалення бізнес-процесів. Це може відбуватися різними шляхами, а саме: еволюційно через постійне поліпшення процесів і революційно через періодичні радикальні зміни. В сучасних умовах особливої актуальності для більшості підприємств набуває реінжиніринг як фундаментальне переосмислення і радикальне перепроєктування бізнес-процесів для досягнення суттєвих покращень ключових показників результативності. Використання цього підходу дозволяє подивитися на мету бізнес-процесу по-новому, не використовуючи існуючий бізнес-процес і структуру підприємства. Для реалізації такого підходу підприємства повинні мати антикризову стратегію, яка дозволить забезпечити генерування достатнього грошового потоку.

Література:

1. Костриченко В.М. Антикризова стійкість підприємства: оцінювання на засадах збалансованої системи показників. Економіка і управління підприємствами: теорія, методика, практика : колективна монографія / Кол. авторів. Полтава : ПП «Астроя», 2020. 240 с. С. 209–214.
2. Management Tools & Trends 2015 / Bain & Company, 2015. URL: <https://www.bain.com/insights/management-tools-and-trends-2015>
3. Батанова Т.В. Методологічні аспекти розробки системи збалансованих показників діяльності підприємства. 2014. *Вісник соціально-економічних досліджень*. Вип. 3(54). С. 80–83.
4. Коюда В.О. Характеристика та наповнюваність бізнес-процесів як бази ефективного використання потенціалу підприємства. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2018. Випуск 1-1 (44). С. 140–147.

5. Демиденко В.В. Управління бізнес-процесами як складова процесного підходу до управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4517>
6. ISO 9001:2008 «Система управління якістю. Вимоги». URL: http://www.plitka.kharkov.ua/certs/433_iso9001.pdf
7. Ольшанський О.В. Концептуальні підходи до вдосконалення бізнес-процесів підприємств торгівлі. *Причорноморські економічні студії. Економіка та управління підприємствами*. 2019. Випуск 39-1. С. 105–109.

Пашкуда Максим Олександрович

*аспірант кафедри економіки та фінансів підприємства
Державного торговельно-економічного університету*

ЕКОНОМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦІНИ НА ЕЛЕКТРОПОСТАЧАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

В умовах нестабільності розвитку підприємств та з посиленням євроінтеграційних процесів економіки, виникає гостра необхідність в забезпечення безперервності діяльності, що може залежати від ефективності цінової політики.

Сфера торгівлі в Україні є визначальним різновидом діяльності сфери обігу, яка є проміжною ланкою між виробництво і споживання товарів та послуг та забезпечує баланс між ними. Існування великої кількості продавців обумовлює необхідність управління процесом ціноутворення на підприємстві. За даними Державної служби статистики України в загальній кількості суб'єктів господарювання України упродовж останніх років найбільша частка припадає на підприємства оптової та роздрібною торгівлі (рис. 1).

Окремим сегментом підприємств торгівлі є електропостачальні підприємства, які забезпечують обмін на ринку електричної енергії, та діють не так давно в Україні.

На момент відкриття роздрібного ринку (01.01.2019 р.) на ринку діяли 263 постачальники. Станом на 01.01.2022 р. таких кількість таких постачальників вже становить 955. Кількість підприємств, які виконують функції електропостачальників станом на початок року наведено на рис. 2.

Рис. 1.1. Структура суб'єктів господарювання в Україні за 2020 рік за видами економічної діяльності

Джерело: сформовано на основі [1]

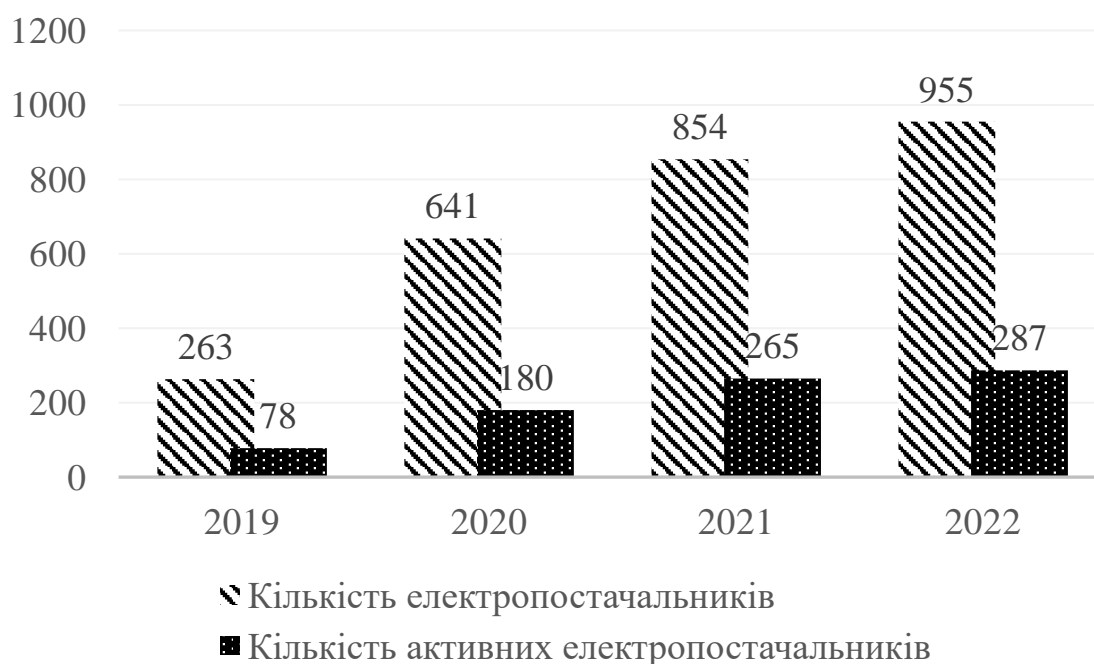

Рис. 2. Динаміка кількості підприємств, які виконують функції електропостачальників упродовж 2019–2022 рр.

Джерело: сформовано на основі [2]

Окремо варто відзначити конкуренцію між електропостачальними підприємствами. Станом на 01.01.2022 955 електропостачальників (з яких 287 активно працюють на ринку електричної енергії) обслуговують 142 025 побутових споживачів. Через конкуренцію або припинення роботи постачальника станом на 01.01.2020 6563 побутових споживачі змінили свого постачальника. Станом на 01.01.2021 цей показник вже складав 12498 побутових споживачів. І вже станом на 01.01.2022 досяг значення 32802 побутових споживачів. Таким чином станом на 01.01.2022 вже 23% від всіх побутових споживачів, що купують електричну енергію у електропостачальників розпочали співпрацю з новим постачальником.

На ринку електричної енергії серед електропостачальників існують значна конкуренція за кінцевого споживача. У зв'язку з цим існує ряд недоліків формування ціни на ринку електричної енергії, які вимагають вирішення. Однією з них є недосконалість системи нормативно-правового забезпечення, в частині визначення сутності поняття «ціна» з урахуванням особливостей ринку електричної енергії. Тому пропонуємо більше уваги приділити цьому питанню.

Відповідно до Господарського кодексу України, ціна є формою грошового визначення вартості продукції (робіт, послуг), яку реалізують суб'єкти господарювання [3].

Значна кількість науковців проводили наукові дослідження щодо «ціноутворення» та «економічної характеристики ціноутворення» в різних галузях економіки та на різних типах підприємств, проте, процес саме ціноутворення на електропостачальних підприємствах в умовах лібералізації ринку не був досліджений, оскільки ця тема нова та актуальна через специфіку роботи електропостачальних підприємств.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.09.2022).

2. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. URL: <https://www.nerc.gov.ua/> (дата звернення 10.09.2022).

3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV (Редакція станом на 03.03.2015). Відомості Верховної Ради України. Київ, 2003. № 18–22.

Шемігон Олександр Іванович

*кандидат сільськогосподарських наук, доктор економіки, доцент,
доцент кафедри менеджменту*

Білоцерківського національного аграрного університету;

Табачишин Віктор Павлович

здобувач другого (магістерського) ступеня освіти

Білоцерківського національного аграрного університету

**РОЛЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
У РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ**

Триваючі тенденції кризового характеру світової економіки мають у своїй основі нестабільність розвитку своїх складових – національних економік, які, в той же самий час, не можуть бути позитивно динамічними, якщо порушено баланс розвитку регіональних економік в межах країн. Специфіка нинішніх обставин національного розвитку на тлі деструкційних внутрішніх процесів і зовнішніх викликів, підвищують значимість стратегічного розвитку малого підприємництва як пріоритетної сфери вітчизняної економіки.

Доказовим фактом того, що відбулося осмислене усвідомлення цієї самої значимості вітчизняними публічними менеджерами нашої держави, є Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р [1] (далі – Концепція). В перших абзацах розділу «Проблеми, які потребують розв’язання» цієї ж Концепції відзначено, що в Україні закладено конституційні засади місцевого самоврядування, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування [2], прийнято ряд базових нормативно-правових актів, які створюють правові та фінансові основи діяльності органів місцевого самоврядування. Проте від часу прийняття Конституції України [3] та базових нормативно-правових актів з питань місцевого самоврядування, розвиток місцевого самовря-

дування фактично здійснювався лише на рівні територіальних громад, міст обласного значення, оскільки переважна більшість соціально територіальних спільнот, через їх надмірну подрібненість та надзвичайно слабку матеріально-фінансову базу виявилися неспроможними виконувати всі повноваження органів місцевого самоврядування.

Констатуємо, що Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985, яка визначена як орієнтир і водночас критерій, була ратифікована Законом України від 15.07.1997, а чинності набула для України лише 01.01.1998. Часовий проміжок тривалістю 16 років – від дати набрання чинності для України приписів Європейської хартії місцевого самоврядування до схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні – є свідченням того, що формальне введення норм міжнародного права в систему національного, не є зобов'язуючою гарантією улаштування внутрішніх справ таким чином, щоб ці самі норми мали простір для приведення їх у дію. В той же час, цього часу стало достатньо, щоб мати можливість усвідомити той факт, що децентралізація спрацьовує на благо тієї європейської спільноти, членами якої ми намагаємося стати та критерії якої беремо за основу для унормування свого існування.

Доцільно зауважити, що збагаченість правового поля новими ціленаправленими законодавчими актами, спрямованими на врегулювання розвитку малого підприємництва в Україні, процес його самого здійснюється у неналагодженому макро- та мікросередовищі. Окрім того, збереження вже досягнутих результатів та набуття нових переваг, отриманих в ході поступального виконання Концепції, нівелюється процесами запущеними внаслідок російського *широкомасштабного вторгнення* в Україну 24 лютого 2022 року.

Незважаючи на існування об'єктивних і суб'єктивних чинників, як реалізуються як токсичні домішки до обговорюваного процесу, ми переконані, що обраний вектор має залишитися константою, сутність якої зводиться до того, що посилення ролі місцевих органів влади, за умов реформаційних процесів у напрямку децентралізації, забезпечує збільшення якісної складової у проведенні адекватної та ефективної політики сприяння стратегічному розвитку малого

підприємництва. Обґрунтування очевидне – вони володіють більш повним знанням особливостей бізнесу у тому чи іншому регіоні, місцевих особливостей економічного розвитку.

Окрім нормативно-правового надбання відносно врегулювання питання малого підприємництва, за десятиріччя наукової уваги до нього сформовано і масив наукових поглядів – суміш авторських бачень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених щодо розуміння як самого поняття «мале підприємництво», так і сутності його як економічного процесу. Про існування ідентичності наукових поглядів звичайно не йдеться, але зацікавлені дослідники сходяться в необхідності розвитку малого підприємництва та його глобальному значенні для економіки будь-якої країни.

З урахуванням того, що чинним Господарським кодексом України [4] (стаття 42 та 55) встановлено нормативне визначення підприємництва та виведено критерії для віднесення підприємства до малого, ми серед усього масиву запропонованих наукових трактувань вищевказаного поняття підтримуємо такі. Так, З. Варналій вважає, що мале підприємництво є самостійною (за рахунок власних коштів) систематичною інноваційною діяльністю громадян-підприємців та малих підприємств на власний ризик з метою отримання підприємницького доходу (надприбутку) [5, с. 23]. В. Лапуста [6] вважає, що мале підприємництво, це підприємницька діяльність, що здійснюється суб'єктами ринкової економіки при певних встановлених законами, державними органами чи іншими представницькими органами критеріях (показниках).

Практично у всіх країнах існує своя класифікація підприємств, яка ділить економічну діяльність на малий, середній і великий сектор економіки. За даними Світового банку, загальне число показників, за якими підприємства відносяться до суб'єктів малого підприємництва (бізнесу), перевищує 50. Як правило, в світовому масштабі найбільш загальними критеріями, на основі яких підприємства відносяться до малих, є: чисельність персоналу; розмір статутного капіталу; величина активів; обсяг обороту (прибутку, доходу) [7].

В ході проведеного дослідження ми стаємо причасниками ідеї, за якої елементи із вже створеного в Україні «економіко-правового

велосипеда», а це державно-приватне партнерство (Public-Private Partnerships) (Закон України «Про державно-приватне партнерство» [8], можливо спростити та адаптувати до місцевого рівня. По-перше, це відхід від марнотратного за часом простого декламування ідей щодо ролі органів місцевого самоврядування у розвитку малого підприємництва в умовах децентралізації, та перехід до впровадження форм співіснування вищевказаних суб'єктів господарювання. По-друге, це спільність взаємообумовлених інтересів, що мають причинно-наслідковий зв'язок, адже органи місцевого самоврядування стають не лише пасивним легальним контролером місцевих коштів, але і тим, хто має знайти способи їх білого отримання. По-третє, єдина територіальна локалізація на якій формуються вищевказані інтереси, отримується та осідає бажаний прибуток. По-четверте, формування позитивного конкурентного середовища у вже охоплених увагою підприємців галузях, та виробленні інвестиційного інтересу підприємців до слаборозвинених чи занепадаючих галузей регіону.

Література:

1. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України, 01.04.2014 № 333-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>
2. Європейська хартія місцевого самоврядування : Хартія, 15.10.1098. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
3. Конституція України : Закон України, 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Господарський кодекс : Закон України, від 16.01.2003 № 436-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
5. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. Київ : Знання, 2001. 277 с.
6. Лапуста М. Г., Старостин Ю. Л. Малое предпринимательство. Москва : ИНФРА-М, 1998. 320 с.
7. Дегтярьов А. В. Державна політика стратегічного розвитку малого бізнесу в умовах децентралізації. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1721> (дата звернення: 23.09.2022). DOI: 10.32702/2307-2156-2020.8.101
8. Про державно-приватне партнерство: Закон України, 01.07.2010 № 2404-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>

Чуб Антон Володимирович

докторант

Міжнародного науково-технічного університету

імені академіка Юрія Бугая

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ КРИЗИ

Розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств АПК є однією зі стратегічних завдань у забезпеченні продовольчої безпеки, соціально-економічного розвитку національної та регіональної економіки, підвищення конкурентних переваг аграрного виробництва та України в цілому. На сьогодні, нарощування темпів зростання інноваційно-інвестиційної діяльності за рахунок тільки власних джерел підприємствами АПК не відбувається [1].

Щодо інструментів досягнення поставленої мети, то на сьогодні існує п'ять інструментів (інкубатор агробізнесу, агропромислова особлива економічна зона, агропромисловий парк, агропромисловий кластер, агрокоридор) політики, які використовуються провідні економічно-розвинені країни світу для розвитку АПК та для залучення й концентрації агропромислових інвестицій, як способу збільшення доданої вартості, створення робочих місць, збільшення експорту та розширення ринків для нових та існуючих виробників. Ці інструменти заохочення тягнуть за собою важливі політичні аспекти. Рішення про приватні інвестиції визначаються трьома факторами: доступ до ринків, доступ до сировини та транспортної логістики, наявність дешевих енергоресурсів. Тому, державну політику слід проводити задля сприяння територіального та місцевого розвитку та сприяння економічній інтеграції, скорочуючи розрив між відстаючими регіонами і громадами.

Із перелічених інструментів *агрокоридори* є частиною більш широкої категорії економічних коридорів. Створення економічних коридорів – це Програми розвитку, які сприяють розвитку

перспективних секторів економіки на території шляхом полегшення доступу до ринків, ресурсів і послуг, а також використання ефекту масштабу на фізичній основі транспортної інфраструктури. Населення та економічна діяльність, як правило, концентруються вздовж транспортних коридорів, користуючись перевагами скорочення транспортних витрат і часу в дорозі, специфічних географічних особливостей і активів, а також близькості до районів сільськогосподарського виробництва.

Програма або ініціатива розвитку агрокоридорів сприяє розвитку сільського господарства та агробізнесу при створенні товару з високою доданою вартістю на територіях, пов'язаних транспортними зв'язками, такими як автомобільні, залізничні, водні шляхи, порти або канали. Агрокорпоратори пов'язують стратегії розвитку, які пов'язані з продовольством, сільським господарством та АПК, з більш широкими перспективами розвитку інфраструктури, логістики та процедур торгівлі.

На наш погляд розвиток, на сьогодні, саме агрокоридорів в Україні має великий потенціал для використання державно-приватного партнерства (ДПП) та сприяння розвитку інклюзивного агробізнесу та сприятиме економічному зростанню країни.

Основні принципи задля успішного розвитку агрокоридорів а також для залучення інвестицій – це: участь приватного сектора; допомога у фінансуванні державного сектора; успішна стратегія заохочення інвестицій у територіальний розвиток АПК, включаючи стратегічні дослідження; підзвітність, прозорість та автономія; соціальна стійкість. Для досягнення успіху потрібні відповідні знання та розуміння тенденцій попиту на національному й глобальному ринку та мотивації компаній агробізнесу, схильних до галузевого конкурентного тиску.

П'ять інструментів, які було проаналізовано мають за мету, що кожна країна і регіон, кожна міська агломерація і населення збільшують доходи, знижують бізнес-ризики і підвищують зайнятість. Ключем до досягнення цих цілей є сприяння розвитку АПК, що володіє потенціалом для забезпечення стійкого зростання. Кожен з п'яти інструментів буде сприяти розвитку АПК в Україні та сприяти

процесу залучення інвестицій в агробізнес, підвищувати конкурентоспроможність агробізнесу та агропромислового комплексу, підвищувати продовольчу безпеку. Також усі інструменти генерують та можуть сприяти досягненню багатьох інших національних і субнаціональних цілей, наприклад створення робочих місць, доступ до нових технологій, підвищення рівня кваліфікації, стимулювання створення нових підприємств і децентралізація тощо.

Кожен інструмент спрямований на те, щоб викликати реакцію приватного бізнесу, надаючи бізнесу доступ до нових джерел сировини, нових ринків, економічної ефективності. «Прихильники підходів до територіального розвитку повинні, таким чином, визнати, що стійкість і успіх кожного з підходів означають, що зацікавлені сторони повинні дотримуватися основних принципів: ділова спрямованість; загальні вигоди; ефективне впровадження та управління; розумне та ефективне управління» [2]. А «уряд повинен збалансувати законні політичні інтереси, цілі економічного зростання (включаючи концепцію регіональної рівності), цілі соціального партнерства, цілі регіонального розвитку, традиції, перспективи і багато іншого» [3]. Отже, ефективне планування і реалізація кожного з п'яти інструментів вимагають від керівників прийняття обґрунтованих рішень, які враховують такі принципи і слідує передовій практиці.

Література:

1. План відновлення України передбачає \$37 мільярдів інвестицій у сектор АПК. URL: <https://ukragroconsult.com/news/plan-vidnovlennya-ukrayiny-perebachaye-37-milyardiv-investycij-u-sektor-apk/> (дата звернення: 12.07.2022).
2. Щепакін М.Б. Управление структурной модернизацией промышленности в региональной экономике в условиях ее инновационного развития. *Экономика, предпринимательство и право*. 2020. Т. 10. № 2. С. 411–434.
3. Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС? Застосування принципів та обмін досвідом. URL: [regional_policy](#) (дата звернення: 28.05.2022).

НАПРЯМ 5. ЕКОНОМІКА
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ
НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-252-7-15>

Бірюков Тимур Романович

*аспірант, асистент кафедри підприємництва, менеджменту
організацій та логістики*

Запорізького національного університету;

Науковий керівник: Бухаріна Людмила Михайлівна

доктор економічних наук,

професор кафедри підприємництва,

менеджменту організацій та логістики

Запорізького національного університету

ЕКОНОМІЧНІ ПІДХОДИ
ДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ ВІДХОДІВ

Поняття «відходи» є полісемічним та може розглядатися на підставі різних підходів – з огляду на правові засади здійснення операцій з ними, їх екологічні та економічні ознаки. Однозначність щодо визначення терміну «відходи», може бути досягнута шляхом дослідження усіх притаманних йому особливостей та їх суперечностей [1].

Відходи варто розглядати не тільки як поняття з природничих, технічних та геологічних наук, але й як економічну категорію, що виступає у ролі економічного об'єкта, від управління яким залежить розвиток економічних систем як на рівні окремого підприємства, так і макrorівні, а в деяких випадках – окремих регіонів. Тому розглянемо трактування терміну «відходи» в економічній літературі.

Розглядати відходи, з точки зору їх місця в економічному категоріальному апараті, варто з двох позицій: 1) відходи як результат виробничого процесу; 2) відходи як результат взаємодії підприємства

із навколишнім середовищем. Варто наголосити, що відходи як результат виробництва характеризують економічну складову, а відходи як результат взаємодії підприємства з довкіллям – екологічну. Так відходи як результат виробництва в своїх працях розглядає економіст С.Г. Шунтова та визначає відходи як неминучий наслідок виробництва, що включені у вартість товарів та самі стають товаром, тобто специфічним продуктом виробничого процесу, оскільки залучені в структуру системи виробництва, споживання та накопичення [2].

В економічній літературі спостерігається два підходи до визначення сутності відходів як результату виробництва: 1) залишки матеріальних ресурсів, що не придатні для подальшого використання у виробництві; 2) вторинні ресурси. Прихильником першого підходу є економіст О.В. Руденко, яка зазначає, що «у практиці відходами вважаються ті речовини, матеріали та предмети, які власник на час їх утворення або використання не має можливості позбутися у зв'язку з відсутністю відповідних умов і змушений зберігати до певного часу» [3]. Дискусійність такого підходу визначена, в першу чергу, тим що автор не визначає, які саме умови перешкоджають власнику позбутися відходів, та які основні причини, чому він має їх позбуватися. Окрім того не завжди власник відходів змушений їх зберігати, адже відходи можуть відразу відвантажуватися для їх подальшої переробки.

На думку іншого науковця Ф.В. Стольберга, відходи – це невикористані у виробництві продукції окремі компоненти сировини або речовини, що виникають у ході технологічних процесів, і енергія, що не піддаються утилізації в цьому виробництві [4]. Проте відходи – не завжди окремі компоненти сировини або речовини, адже іноді в результаті виробничого процесу виникають зовсім інші речовини, які не можливо ідентифікувати як певний вид сировини.

До прихильників другого підходу (відходи як вторинні ресурси) відносяться Пилипів Н.І. та Максимів Ю.В., які зазначають, що категорію «відходи» можна розглядати з двох точок зору: з одного боку – як вторинні матеріальні ресурси, які можуть бути цінною вторинною сировиною для виробництва певної продукції; а з іншого боку – як втрати, які не підлягають вторинній переробці [5].

Інші автори, зокрема Попова О.Ю. та Зарчанська Є.В. у своїх працях під відходами виробництва розуміють будь-які речовини або матеріали,

що утворилися в процесі господарської діяльності та втратили повністю або частково свої первісні споживчі властивості, однак, можуть застосовуватися повторно у виробництві як вихідна сировина при наявності відповідних технологій, економічної доцільності залучення до господарської діяльності чи поліпшення екологічного становища [6].

Відходи – це не тільки залишки матеріальних ресурсів, але й об'єкт управління господарською діяльністю підприємства, пов'язаний із використанням комплексу ресурсів, який може приносити економічні вигоди підприємству в його подальшій господарській діяльності, або призвести до витрат в результаті здійснення операцій управління ними. З економічної точки зору важливим фактором є врахування шляхів отримання майбутніх економічних вигід від подальшого використання відходів або понесення витрат задля їх знешкодження або утилізації. Мінімізація обсягів відходів на промисловому підприємстві постає важливим внутрішньогосподарським резервом підвищення економічної ефективності за рахунок скорочення витрат на зберігання й видалення відходів, сплату екологічного податку за їх розміщення, а також соціальної відповідальності підприємства, завдяки мінімізації негативного впливу на стан довкілля та здоров'я людини.

Література:

1. Корнякова Н.О. Поняття відходів за законодавством України та Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз. *Право України*. 2004. № 5. С. 149–153.
2. Шунтова С.Г. Організаційно-економічний механізм управління твердими відходами виробництва та споживання продовольчої продукції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.08.01 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища». Одеса, 2006. 21 с.
3. Руденко О.В. Облік і аудит відходів виробництва та операцій з ними на гірничо-збагачувальних комбінатах : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09. ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ, 2009. 203, [4] арк. – Бібліогр.: арк. 187–203.
4. Екологія міста / Ф. В. Стольберг. Київ : Лібра, 2000. 464 с.
5. Пилипів Н.І., Максимів Ю.В. Економічна сутність та класифікація відходів для відображення їх в обліку на деревообробних підприємствах. *Вісник ЖДТУ*. 2010. № 3(53). С. 201–205.
6. Попова О.Ю., Зарчанська Є.В. Сутність та види відходів в господарській діяльності підприємств. *Научные труды ДонНТУ. Серия : экономическая*. 2009. Выпуск 35-1. С. 87–93.

Кобзар Олена Михайлівна

*кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
відділу екосистемного оцінювання природно-ресурсного потенціалу
Державної установи «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку Національної академії наук України»*

АГРОЕКОЛОГІЧНІ СХЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ

Серед низки втрат внаслідок активних бойових дій на території України необхідно назвати шкоду, завдану природним екосистемам. За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України через військові дії окупантів в небезпеці перебувають 900 заповідних територій України, що складає 1,2 млн га або близько 30% площі всіх природоохоронних територій України [1]. Під загрозою знаходиться, в першу чергу, природно-заповідний фонд вздовж Азово-Чорноморського узбережжя та східного і північного кордонів України.

Враховуючи зазначене, відновлення природоохоронних територій вимагатиме значних зусиль, розробки відповідних інструментів відновлення біорізноманіття та ефективного використання, найімовірніше, обмежених державних коштів. У цьому сенсі актуальним є дослідження зарубіжного досвіду відновлення та збереження біорізноманіття природоохоронних територій. Зокрема, на особливу увагу заслуговує досвід ЄС щодо розробок та впровадження агроекологічних схем. За такими схемами державам-членам ЄС надається фінансова підтримка у розробці та реалізації агроекологічних заходів. Приблизно 25% сільськогосподарських площ ЄС охоплено контрактами агроекологічних схем, а витрати за якими протягом 2007–2013 роки склали близько 23 мільярдів євро [2, с. 5].

Агроекологічні схеми за критерієм сплати платежів фермерам можна поділити на такі групи:

1. *Агроекологічні схеми, за якими платежі сплачуються за виконання приписів* – платежі сплачуються фермеру за виконання певних вимог до ведення сільськогосподарської діяльності (приписів) на його ділянці та метою яких є досягнення екологічних цілей. Більшість агроекологічних схем ЄС належать до цієї групи [3].

2. *Агроекологічні схеми, за якими платежі сплачуються за досягнення результату* – платежі сплачуються фермеру за досягнення певних екологічних результатів, наприклад, збереження генетичних ресурсів та місцевих видів тощо. При таких схемах фермеру надається свобода вибору найбільш доцільного з його точки зору способу досягнення встановленого екологічного результату.

3. *Гібридні агроекологічні схеми* – платежі сплачуються за виконання приписів та досягнення результату.

Необхідно зауважити, що вимоги до управлінських дій в агроекологічних схемах першого типу є досить стандартизованими в зв'язку з їх націленістю на широке територіальне охоплення та відповідно велику кількість різних типів екосистем, що не завжди дозволяє досягти запланованих цілей. Такі схеми можуть бути ефективними у забезпеченні мінімальних вихідних умов збереження довкілля у широкому просторовому масштабі. Проте для врахування специфіки конкретних екосистем та вирішення завдань більш «високого рівня», зокрема, таких що стосуються природоохоронних територій, більш доцільним є застосування агроекологічних схем другого типу.

«Платежі, що сплачуються за досягнення результату створюють ринок екологічних послуг, включаючи біорізноманіття. Виробництво цих послуг має стимулюватися в областях, які найкраще підходять для досягнення конкретної мети. Для біорізноманіття це включає: Natura 2000 та землі аналогічного характеру; території з високою природною цінністю в межах сільськогосподарських угідь» [4, с. 16].

У ЄС постійно приділяється увага розробці та удосконаленню таких схем, зокрема, в межах природоохоронних територій. Так, протягом 2015–2018 рр. на території заповідника Шеннон Келлоуз [5] (Ірландія) було реалізовано пілотний проект з розроблення та

впровадження агроекологічних схем другого типу («Pilot result-based agri-environment measures in Ireland and Navarra»). Цілями цього проекту було: сприяння розробці та використанню в сільській місцевості агроекологічних схем, за якими платежі сплачуються за досягнення результату у сфері відновлення та збереження біорізноманіття; визначення факторів, що сприяють успіху чи невдачі їх впровадження, а також можливостей та умов ширшого використання у ЄС тощо.

Отримані результати реалізації проекту продемонстрували досить високий рівень досягнення встановлених цілей [6, с. 45] при ефективному використанні виділених ЄС коштів. Це було обумовлено: по-перше, чітким зв'язком між розмірами виплат фермерам та рівнем досягнення цілей відновлення біорізноманіття; по-друге, застосуванням фермерами професійних знань, багатого власного досвіду, управлінських навичок, знання специфіки місцевих екосистем при визначенні ділянок та реалізації агроекологічних заходів (що дало можливість обрати найбільш доцільні та ефективні способи досягнення встановлених цілей).

Література:

1. Через військові дії окупанта 9000 заповідних територій України сьогодні перебувають в небезпеці. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39149.html> (дата звернення: 23.09.2022).

2. Agri-environmental schemes: how to enhance the agriculture-environment relationship. Issue produced for the European Commission DG Environment by the Science Communication Unit, UWE, Bristol. URL: https://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/AES_impacts_on_agricultural_envirenviro_57si_en.pdf (дата звернення: 23.09.2022).

3. Results-based agri-environment measures are an effective conservation strategy for species-rich grassland. *European Commission*. URL: https://environment.ec.europa.eu/research-and-innovation/science-environment-policy_en (дата звернення: 23.09.2022).

4. General Guidance Handbook Results-based Agri-Environmental Payment Schemes, 2018. 69 p. URL: https://rbapseu.files.wordpress.com/2019/01/rbaps_gh01_general_guidance.pdf (дата звернення: 23.09.2022).

5. RBAPS Ireland and Spain End of project synthesis report. 2018. 69 p. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/results-based-agri-environment-payment-scheme-rbaps-pilot-study-in-england> (дата звернення: 23.09.2022).

6. Action: Call for proposals-Pilot on-farm projects to test result-based remuneration schemes for the enhancement of biodiversity End of Project Technical Synthesis Report 2020. 69 p. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/results-based-agri-environment-payment-scheme-rbaps-pilot-study-in-england> (дата звернення: 23.09.2022).

Маковецька Юлія Михайлівна

*кандидат економічних наук, докторант,
старший науковий співробітник*

*Державної установи «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку НАН України»*

ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ

Переважаючим способом поводження з відходами в Україні залишається вивезення та розміщення відходів в місцях видалення. Домінуючим джерелом фінансування такої діяльності залишаються державні та місцеві бюджети. Спроможність залучати інвестиційні джерела для створення повноцінної інфраструктури управління відходами залишається обмеженою.

Багатьма дослідженнями підкреслювалося, що для вирішення проблеми управління відходами діючих фінансових інструментів недостатньо [1–3].

Кожна європейська країна обирає свій набір інструментів як ринкових, так і адміністративних з метою створення стимулів та засобів впливу на виробників та споживачів до екологічно дружньої поведінки.

Ключові складові економічного інструментарію сфери управління відходами представлено в табл. 1.

Економічні інструменти виконують двоєдину функцію. По-перше, це засіб впливу на утворювачів відходів, а по-друге, можливість акумуляції і резервування коштів для створення інфраструктури управління відходами.

Розглядаючи використання економічних інструментів важливо згадати деякі ключові принципи і механізми, які дозволяють створити фінансове підґрунтя для розбудови інфраструктури управління відходами.

Одним із ключових принципів законодавства ЄС щодо управління відходами є принцип розширеної відповідальності виробника (РВВ).

Складові економічного інструментарію управління відходами

Складові економічного інструментарію	Приклади економічних інструментів
Фіскальні інструменти	податок на забруднення, диференціація податкових ставок, податкові пільги і т. ін.
Платежі	плата за забруднення, тарифи, адміністративні платежі тощо
Фінансові інструменти	екологічні фонди, гранти, пільгові кредити, субсидії тощо
Засоби економічної відповідальності	штрафи, екологічне страхування і т. ін.

Джерело: складено автором

Цей принцип перекладає зобов'язання щодо управління відходами з державного сектору на приватний і застосовується для певних потоків відходів, зокрема упаковки, відходів електричного та електронного обладнання (ВЕЕО), батарейок й акумуляторів, транспортних засобів тощо. Сьогодні принцип РВВ застосовується в багатьох країнах по всьому світу (не тільки ЄС).

2018 року в рамках переходу ЄС на засади циркулярної економіки було переглянуто низку європейських директив (т. зв. Пакет з циркулярної економіки – Circular Economy Package). Зокрема, Рамкова директива про відходи доповнена статтею щодо мінімальних вимог до схем РВВ: чітке визначення ролі та відповідальності усіх учасників, встановлення цілей, забезпечення системи звітності та повного географічного покриття території країни схемою РВВ, а також має бути забезпечено достатній механізм самоконтролю. Окрема увага приділяється доступу громадськості до інформації щодо досягнення цільових показників з управління відходами, а для схем колективної РВВ – оприлюднення відомостей про її засновників та членів, розмір фінансових внесків, сплачених виробниками на одиницю або на тону продукту, що розміщується на ринку, а також інформації про процедуру відбору виконавця послуг з управління відходами [4].

Також Рамкова директива доповнена вимогою, що відходи, призначені для підготовки до повторного використання та рециклінгу, не повинні спалюватися, за винятком відходів, що утворюються внаслідок операцій з оброблення роздільно зібраних

відходів, небезпечні речовини, суміші та компоненти яких повинні бути видалені до або під час утилізації.

Для України важливо зробити роздільне збирання (сортування у джерела утворення) обов'язковим для громад та громадян. Наразі поступове збільшення охоплення населення системою роздільного збирання ТПВ передбачається в регіональних планах, проте за відсутності механізму РВВ реалізація на практиці буде відбуватися вкрай повільно.

В новому Законі України «Про управління відходами» прийнятим Верховною Радою України 20.06.2022 р. введено статтю щодо РВВ. Відповідно, наступним кроком має бути прийняття секторальних законів щодо відходів упаковки, ВЕЕО, батарейок й акумуляторів (проекти яких вже розроблені, і які пройшли певне громадське обговорення). Впровадження на практиці принципу РВВ дозволить акумулювати фінансові ресурси на поводження з відповідними потоками відходів.

Іншим ключовим механізмом який також слід більш активно використовувати для управління відходами є міжмуніципальне співробітництво (в Україні – співробітництво територіальних громад). За кордоном саме завдяки співробітництву муніципалітетів стало можливим здійснення низки витратних інфраструктурних проектів з перероблення відходів.

В Україні створено відповідне законодавство щодо співробітництва територіальних громад. Також в рамках проектів міжнародної технічної допомоги, було здійснено декілька пілотних проектів міжмуніципального співробітництва для вирішення проблеми побутових відходів [5]. Більш широко цей принцип буде впроваджуватися в країні під час реалізації розроблених наразі регіональних планів управління відходами, оскільки створення кластерів управління ТПВ передбачає застосування саме цього принципу.

Ще одним механізмом, який особливо є актуальним для управління відходами є державно-приватне партнерство. Приклад європейських країн демонструє ефективне використання цього механізму зокрема щодо побутових відходів [6].

Підсумовуючи слід зазначити, що в українському законодавстві використовуються окремі економічні інструменти, проте їх реалізація обмежена. Загалом стратегія у сфері фінансового забезпечення управління відходами має зосередитися на таких заходах:

1) впровадження принципу розширеної відповідальності виробника за збирання та перероблення своєї продукції після її використання;

2) зміцнення інституціонального забезпечення державно-приватних форм управління, зокрема у сфері поводження з відходами.

3) вдосконалення механізму економічного стимулювання перероблення відходів у тому числі за рахунок впровадження більш широкого кола економічних інструментів;

4) розвиток регіональних систем управління відходами з використанням механізму співробітництва територіальних громад тощо.

Важливо підкреслити, що залучення більш широкої комбінації економічних інструментів дасть змогу створити фінансовий резерв для створення інфраструктури управління відходами, а також впливати на структурну перебудову суспільного виробництва й споживання.

Література:

1. Міщенко В.С., Виговська Г.П. Організаційно-економічний механізм поводження з відходами в Україні та шляхи його вдосконалення. Київ : Наукова думка, 2009. 294 с.

2. Омеляненко Т.Л. Механізми та джерела фінансового забезпечення поводження з відходами в Україні. *Економіка природокористування і охорони довкілля* : [зб. наук. пр.]. 2009. С. 118–126.

3. Омеляненко Т.Л. Ринкові підходи до формування організаційно-економічного механізму поводження з відходами за європейським досвідом. *Механізм регулювання економіки*. 2011. № 3. С. 159–169.

4. Маковецька Ю.М. Що повинні знати суб'єкти господарювання про поводження з відходами упаковки: первинний облік та законодавче врегулювання. *ECOBUSINESS*. 2021. № 5 (106). С. 25–33.

5. Маковецька Ю.М. Практика міжмуніципального співробітництва у вирішенні проблеми відходів на сільських територіях. *Ефективна економіка*. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua> (дата звернення: 19.09.2022).

6. Публічно-приватні форми забезпечення сталого просторового розвитку України : [монографія] / за заг. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2019. 723 с.

Стромілова Каріна Андріївна

*аспірант кафедри економічної теорії,
менеджменту та адміністрування*

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПОЛІТИКА ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Ефективність використання ресурсів та циркулярна економіка стають важливими елементами екологічної політики. За прогнозами, при збереженні темпів сучасного соціально-економічного розвитку, попит на природні ресурси зросте більш ніж вдвічі до 2060 року з потенційно серйозними екологічними наслідками [1]. Відповідно, обмеження використання ресурсів і підвищення ефективності їх використання, відновлення матеріалів є надзвичайно важливими для вирішення екологічних проблем.

Починаючи з початку XXI ст. Європейський Союз та країни Великої двадцятки почали порушувати питання переходу до більш ресурсоефективної та циркулярної економіки, впровадили законодавчі рамки та стратегії циркулярної економіки, а також дорожні карти з їх реалізації. На локальному рівні міста та регіони також створюють відповідні нормативні документи.

Серед ключових завдань формування та реалізації політики циркулярної економіки в Україні:

- зробити розвиток циркулярної економіки головним напрямком роботи на сучасному етапі економічного розвитку, повністю відмовитися від традиційної лінійної моделі;
- забезпечити відповідну регуляторну базу та встановити чіткі маркери економічним операторам та суспільству щодо ресурсоефективності та управління відходами;
- встановити цілі та відповідні показники щодо ефективності використання ресурсів;

– формувати систему досліджень природоохоронних технологій, зробити екологічно дружні галузі новою точкою економічного зростання;

– проводити інформаційні кампанії для населення, спрямовані на покращення обізнаності та розуміння політики щодо відходів і заохочення змін у поведінці;

– використовувати міжнародне співробітництво як важливий інструмент для вирішення проблем охорони навколишнього середовища [2].

Розвиток політики циркулярної економіки та її реалізація в Україні має відбуватися на різних рівнях: на міждержавному, національному, регіональному та локальному. Характеристика рівнів підтримки розвитку циркулярної економіки представлена в табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика рівнів підтримки розвитку циркулярної економіки

Рівень впливу	Характеристика
Міжнародне співробітництво	Виконання міжнародних зобов'язань країни в рамках міжнародних угод, зокрема Європейського зеленого курсу
Державні органи управління	Формування ефективної промислової політики, модернізація інституційної інфраструктури, що передбачає системне проведення реформ у всіх сферах економіки, створення інноваційної екологічно орієнтованої інфраструктури
Регіональний рівень	Впровадження дієвих заходів підтримки на рівні регіонів та місцевих громад для перетворення екологічно «брудних» регіонів на «зелені» точки росту
Підприємства	Інноваційне оновлення матеріально-технічної бази виробництва на засадах енергоефективних технологій; запровадження нових способів перероблення; вдосконалення існуючих методів виробництва й управління, розроблення та впровадження нових видів продукції, нових виробничих потужностей тощо

Джерело: [3, с. 152]

Також акцент має бути зроблено на окремі сектори економіки, групи продуктів, матеріалів та речовин. Серед ключових на наш погляд можна виділити наступні:

– *відходи будівництва та знесення* (у тому числі *відходи руйнації*). В Україні питання щодо будівельних відходів, зокрема тих що належать до відходів руйнацій, гостро постали у зв'язку з війною. Обсяги таких відходів фактично немає куди дівати. Перед початком збирання, сортування та перероблення цієї групи відходів слід провести роботу з розмінування об'єктів та убезпечення території від боєприпасів, що не розірвалися. Наразі неможливо достовірно спрогнозувати обсяги відповідних робіт.

– *харчові відходи*: за оцінками експертів, до 30% всієї їжі, що виробляється у всьому світі, втрачається чи витрачається марно. Європейська Комісія наразі розглядає можливість подання конкретних пропозицій щодо скорочення продовольчих відходів [4].

– *небезпечні відходи*: належне поводження з небезпечними відходами залишається проблемою. Першим кроком має бути посилення ведення обліку та відстеження руху небезпечних відходів та визначення потенціалу та вузьких місць у системах поводження з небезпечними відходами. Вплив бойових дій на промислові підприємства, які використовують небезпечні хімічні речовини, може призвести до утворення додаткових обсягів небезпечних відходів (у порівнянні з звичайною роботою таких підприємств у мирний час).

– *відходи пластику*: лише 24% пластикових відходів переробляється, близько 50% видаляється на полігони, а решта спалюється [4]. Існує значний потенціал використання пластмас більш стійким чином (у тому числі за рахунок поліпшення дизайну виробів з пластмас, якості пластикових матеріалів тощо). Обмеження використання поліетиленових пакетів, а також відмова від захоронення полімерних відходів є важливими кроками для поліпшення поводження з відходами пластику.

– *окремі потоки відходів* – упаковка, ВЕЕО, відпрацьовані транспортні засоби тощо. Зазначені потоки є помітним джерелом вторинних ресурсів, можуть містити цінні матеріали. Налагодження роздільного збирання відходів упаковки, правильного демонтажу ВЕЕО та транспортних засобів, впровадження індикаторів ремонтпридатності, довговічності, підвищеної здатності до повторного використання або відновлення певних матеріалів або

речовин, оцінка рівня утилізації ресурсоцінних матеріалів є ключовими питання формування і реалізації політики циркулярної економіки.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що впровадження політики циркулярної економіки є наразі ключовим завданням для України. Залучення відходів у новий ресурсний цикл відкриває шлях до сталого розвитку, адже дозволяє зберігати як первинні ресурси, так і довкілля.

Література:

1. OECD. Global Material Resources Outlook to 2060: Economic Drivers and Environmental Consequences. 2019. OECD Publishing, Paris. DOI: <https://dx.doi.org/10.1787/9789264307452-en>

2. Маковецька Ю. М., Омеляненко Т. Л. Формування та реалізація політики циркулярної економіки в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. DOI: 10.32702/2307-2105-2018.11.86

3. Кушніренко О.М., Гахович Н.Г. Циркулярна економіка в контексті цілей сталого розвитку. *Сталий розвиток – XXI століття. Дискусії 2021* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 2-3 грудня 2021 р. Київ, 2021. С. 147–154.

4. Повідомлення Комісії до Європейського парламенту, Ради, Європейського економічного та соціального комітету і Комітету регіонів «На шляху до циркулярної економіки: програма нуль відходів для Європи» (COM/2014/0398 final). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52014DC0398> (дата звернення: 20.09.2022).

НАПРЯМ 6. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-252-7-19>

Юрків Руслан Русланович

доктор філософії,

доцент кафедри економіки та публічного управління

Львівського національного університету імені Івана Франка

ІНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

На теперішній час забезпечення підприємств України належними обсягами фінансових ресурсів є одним з найважливіших напрямів активізації інвестиційної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання [1], зокрема, суб'єктів малого підприємництва [2]. Можливості такого забезпечення відображаються у процесі реалізації фінансового потенціалу підприємств [3], який є важливим складником потенціалу стійкого економічного розвитку бізнес-структур [4]. Ці обставини зумовлюють значущість фінансового потенціалу суб'єктів підприємництва та викликають необхідність його ретельного оцінювання [5].

Загалом, сучасні тренди у глобальному фінансовому просторі дають підстави стверджувати про зростання ролі інституційного регулювання бізнес-процесів при одночасному забезпеченні з боку держави конкурентних засад підприємництва. Водночас в Україні ці проблеми особливо актуальні з огляду на деструктивні чинники формування й реалізації фінансового потенціалу власне у частині проблем його спрямування на інвестиційні цілі. Упродовж років незалежності органами державної влади й управління ухвалювалась значна кількість нормативних документів, якими було затверджено програми та стратегії, спрямовані на підвищення ефективності

інвестиційної діяльності підприємств. Втім більшість з них не вдалося реалізувати, що і зумовило спад інноваційної активності у бізнес-секторі через дефіцит інвестицій у високі технології й проривні рішення. Це зумовлює необхідність активізації наукових пошуків в частині нагромадження й реалізації відповідного фінансового потенціалу бізнес-структур.

На наш погляд, інституційні основи формування й реалізації фінансового потенціалу інвестиційної діяльності складають формальні та неформальні інститути. Однак, вважаємо за доцільне розглянути при цьому характер впливу й особливості безпосередньої дії цих інститутів у процесі реалізації фінансового потенціалу з акцентом на суб'єктах малого бізнесу.

З-поміж формальних інститутів в Україні варто виділити:

- законодавство України та нормативно-правова база в цілому у цій сфері;

- інститути регулювання, тобто органи державної влади і управління, які тою чи іншою мірою впливають на інвестиційні процеси та їхнє фінансове забезпечення, зважаючи на специфіку малого підприємництва.

Відзначимо, що у контексті створення й роботи формальних інститутів (інститутів регулювання, що діяли та діють зараз, як підпорядкованих профільним міністерствам, так і самостійних, а також нормативно-правової бази) було допущено низку прорахунків, які призвели до таких проблем, як:

- неузгодженість й неналежний рівень нормативно-правової бази, що певною мірою підривало правовий фундамент функціонування усієї системи та порушувало її цілісність, а відтак, обмежувало дієвість;

- формальний характер створення та функціонування інститутів регулювання у зв'язку із нечіткістю функцій та завдань, що знижувало ефективність;

- дисбаланси у використанні інструментів організації роботи та обмеженість повноважень органів регулювання;

- відсутність єдиної стратегічної візії напрямів вирішення проблем стимулювання формування фінансового потенціалу й інвестиційної активності малого бізнесу.

Своєю чергою, неформальними інститутами, які мають суттєвий вплив на процес реалізації фінансового потенціалу суб'єктів малого підприємництва в Україні, є:

- рівень сприйняття й підтримки інновацій та інвестицій як основи розвитку підприємницьких ініціатив та вирішення поточних проблем й покращення якості послуг серед громадян і бізнесу;

- цифрова культура, психологія, інноваційне мислення;

- досвід, традиції організації інвестиційної діяльності;

- можливості поширення інформації у суспільстві та рівень його інтегрованості у використання інновацій;

- готовність до цифровізації продуктів і послуг та необхідності забезпечення фінансування інвестиційних процесів на основі диверсифікації та з використанням нових можливостей цифровізованого фінансового простору.

Урядом України було реалізовано й сьогодні реалізуються ініціативи, орієнтовані на формування цифрової грамотності та розвиток цифрових компетентностей, що необхідно для малого бізнесу у нинішніх реаліях. Тому підходи до удосконалення інституційних основ в частині інтенсифікації використання регулюючого потенціалу неформальних інститутів повинні передбачати наступне:

- формування суспільної думки щодо безальтернативності побудови в Україні інноваційної моделі розвитку, позитивного іміджу інвесторів та інновацій серед громадян і бізнесу, зокрема, якщо йдеться про зовнішні інвестиції та іноземний капітал, який може стати вагомим джерелом формування фінансового потенціалу;

- інтеграція регіонів й їхнього інноваційного потенціалу у єдину інноваційну систему з національною самобутністю й чіткою визначеністю пріоритетів розвитку;

- проведення заходів з популяризації наукової та винахідницької діяльності серед молоді, виховання творчого мислення та позитивного ставлення до інвестицій;

- сприяння поширенню інформації у суспільстві щодо використання інновацій, появі найсучасніших розробок тощо;
- удосконалення нормативно-правової бази у напрямі регламентації механізмів впливу на неформальні інститути, зокрема в епоху цифровізації економіки та суспільства;
- врахування проблем впливу інноваційної та інвестиційної культури, інноваційного мислення громадян, цифрової грамотності, ділових навичок на успішність реалізації фінансового потенціалу малого бізнесу у напрямі інвестицій у пріоритетні заходи для конкретної фірми;
- адаптація специфіки культури, психології й традицій бізнесу задля одержання певних конкурентних переваг України у процесі імплементації Угоди про асоціацію із ЄС.

Водночас вважаємо за доцільне акцентувати особливу увагу на аспектах цифровізації бізнесу, а також на нових трендах формування фінансового потенціалу інвестування малих підприємств в умовах діджиталізованої економіки та суспільства. При цьому зазначене має відношення як до формальних (адже органи державної влади мають стимулювати цифровізаційні процеси й модернізувати нормативно-правову базу), так і до неформальних інститутів (цифрова культура, нова бізнес-ментальність тощо, про що було зазначено детально вище).

Література:

1. Дропа Я., Петик М. Про особливості мобілізації фінансових ресурсів аграрними підприємствами України. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2020. Вип. 59. С. 152–162.
2. Ванькович Д., Кульчицький М. Стратегічні орієнтири фінансового забезпечення розвитку малого інноваційного підприємництва в Україні. *Світ фінансів*. 2019. Вип. 3(60). С. 53–64.
3. Нонік В. В., Полчанов А. Ю. Фінансовий потенціал як економічна категорія. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 17. С. 5–9.
4. Yemelyanov O., Kurylo O., Petrushka T. Methodological principles of evaluating economic potential of industrial enterprise sustainable development. *Scientific Bulletin of Polissia*. 2018. vol. 2(14). p.141–149.
5. Бондар О. А., Куліков П. М., Капінос О. М. Оцінка фінансового потенціалу підприємства. *Економічний вісник*. 2017. № 4. С. 161–165.

Ткаченко Олександр Євгенійович
аспірант кафедри фінансових ринків і технологій
Державного податкового університету

ЧИ ВПЛИНУТЬ НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА БАНКІВСЬКІЙ СЕКТОР?

Банківський сектор у процесі еволюції зазнав значних змін, став порівняно легким та доступним для населення країни. Конкуренція в банківництві є постійною, оскільки утримати та наростити клієнтську базу є непростим завданням в умовах зростаючої їхньої вимогливості та фінансової обізнаності. І в цьому контексті саме простота отримання банківських послуг є тією позицією, яка потребує постійного перегляду, оновлення та модернізації.

Акцентуємо, що Національний банк України затвердив покроковий план створення в Україні повноцінної фінтех-екосистеми з інноваційними фінансовими сервісами та доступними цифровими послугами відповідно до Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 року [1].

Застосування новітніх фінансових технологій у банківському секторі відбувається галопуючими темпами. Як відомо, технології блокчейн – є вже основою багатьох проєктів фінтех, те ж саме стосується штучного інтелекту, біометрії та ін. Так, блокчейн використовується банківськими установами для підписання угод, тобто без можливості здійснення змін. До речі, така технологія активно застосовується на польському ринку. Штучний інтелект застосовується для ідентифікування шахрайства або аналізу даних. Дійсно, це інструменти, які сьогодні присутні в діяльності практичного кожного банку.

Все більшої важливості в подальшому також набуватимуть питання безпеки та біометрії, зокрема біометрії голосової та біометрії обрисів. Саме ці технології сьогодні активно використовуються світовими банками в своїй діяльності. Польський

досвід свідчить, що окремі банки використовують біометрію форм (обрисів) з камер відеоспостереження, які виведені до співробітників банківської установи. Таким чином, якщо клієнт входить до банку, то працівник за допомогою ідентифікації за цією системою, може відразу звернутися за іменем до такого клієнта. Для багатьох клієнтів це є несподіванкою, і водночас приємністю. Водночас голосова біометрія, яка є досить надійною та відповідно до якої не має потреби запам'ятовувати складні пін-коди та паролі, використовується в контакт центрах.

Варто зазначити, що зазначені зміни, насамперед, обумовлені цифровою трансформацією сучасного банківського сектора (рис. 1).

Рис. 1. Ключові складові цифрової трансформації сучасного банківського сектора

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Варто визнати, що технології змінюють сучасний світ, фінансову сферу і, безумовно, банківський сектор. Нові технології змінюють не лише формат, підґрунтя та основні характеристики фінансових послуг, але й саме ставлення до грошей, оскільки світ поступово замінює традиційні гроші криптовалютою.

Сьогодні проблемою, на нашу думку, є не сама технологія, а особливості її використання. Цифрову трансформацію безперечно пришвидшила коронавірусна криза. В повсякденному житті миттєво

з'явилися такі сервіси як Zoom, про Teams, про Cisco Meeting, тощо. До речі до яких швидко адаптувалися люди.

Банківський сектор із приходом пандемії COVID-19 не залишився осторонь, тобто без змін. Так, частина працівників банків була переведена у віддалений або дистанційний формат роботи. Зросла обізнаність клієнтів із використання гаджетів для цифрової взаємодії з банком та технічна оснащеність. Поступово ще більше загострилася потреба в розвитку та використанні банками цифрових технологій. За результатами досліджень наукового інституту Cargemini у 11-ти країнах (Китай, Німеччина, Франція, Італія, Індія, Норвегія, Нідерланди, Швеція, Іспанія, Великобританія, Сполучені Штати Америки) на початку квітня 2020 року [2], переважна більшість клієнтів отримували послуги віддалено (рис. 2).

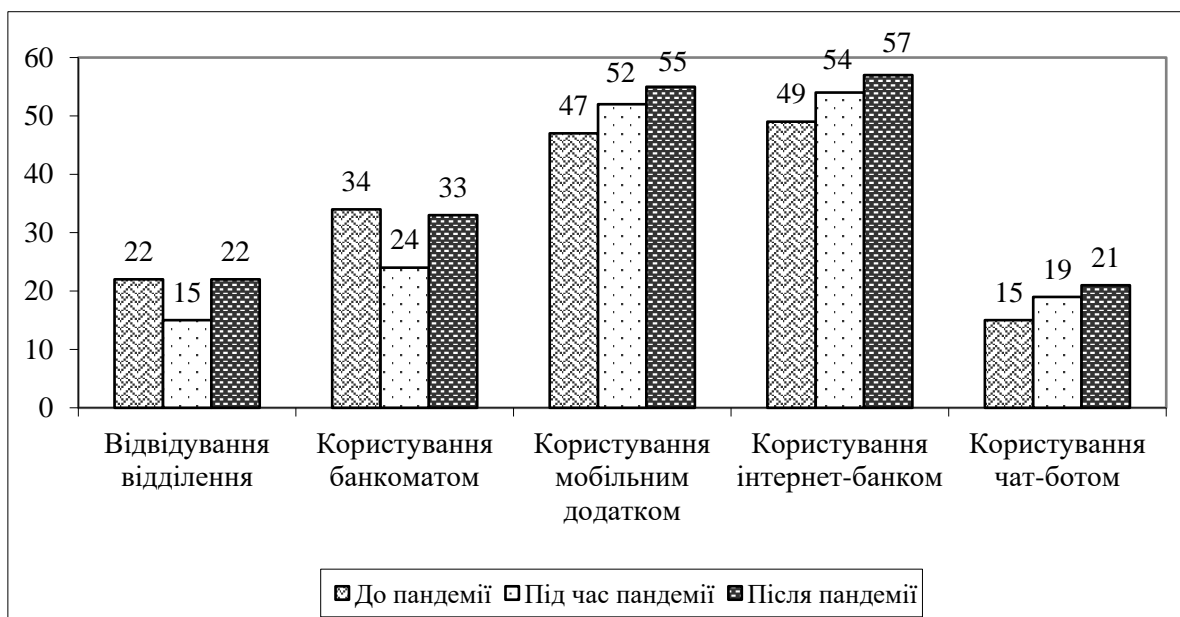

Рис. 2. Вплив пандемії COVID-19 на розвиток цифрових каналів банківського обслуговування, частка клієнтів у %
Джерело: побудовано автором на основі даних [3]

Банківські установи не могли не реагувати та не адаптуватися до реалій сучасності, тому реакцією відповідно була зміна норм законодавства і тепер доступність не лише послуг «клієнт онлайн», «чат-боти», а поява біометричних технологій для ідентифікації

людини, які до цього не знаходили широкого використання в фінансових установах.

Отже, мобільний банкінг, миттєві платежі, дистанційне обслуговування, віддалена ідентифікація, електронна комерція, NFC технології – це лише скромний перелік сучасних новітніх технологій у банківському секторі. Звичайно активне застосування цих технологій вплинуло на необхідність трансформації окремих бізнес-процесів самих банків, але водночас сприяло і покращенню рівня обслуговування клієнтів та доступності банківських послуг.

Так, з 2018 року спостерігаємо масовий вихід на ринок мобільних девайсів, які підтримують NFC-платформу, що дозволяє розраховуватися банківською картою через телефон по POS-терміналу. Розрахунок за товари та послуги за допомогою смартфона став можливим також з 2018 року. Найбільш використовуваний мобільний додаток «Privat24» з березня 2019 року доповнився опцією обміну валюти, що дозволило купувати та продавати валюту в спрощеному для клієнта форматі.

Не можна оминати увагою і можливість використання інтернет-картки з терміном дії 10 років на противагу від пластикової картки з терміном дії всього 4 роки. При цьому, перевагами інтернет-картки є, насамперед те, що її неможливо пошкодити чи загубити, і це є забезпеченням певного рівня безпеки та комфорту. Але, неправильним є ігноруванням ризиків у використанні інтернет-банкінгу: легкість доступу шахраїв до чужих рахунків через інтернет. До найпоширеніших шахрайських операцій в Інтернеті відносять фішинг. Проте, захистися від цього можна, зокрема, за допомогою перевірки адресу сайту, не виставлення фото своєї карти в соцмережах. Ідентично, токенизація забезпечує безпеку при розрахунках через GooglePay та ApplePay.

Зважаючи на вищезазначене, можна з впевненістю констатувати, що продукування та реалізація в банківському секторі нових технологій сприятиме проведенню якісних трансформацій як у функціональному, так і інфраструктурному наповненні класичного банку. Тому абсолютно логічним і зрозумілим є поява віртуальних банків або необанків, тобто банків, які функціонують без офісних

приміщень, паперового документообігу, обслуговуючого персоналу, тощо. Надання, при цьому, банківських послуг звичайно ж здійснюється, але відмінністю є застосування мобільних додатків, Інтернету, роботозованих технологій та ін.

Все вище зазначене, – це сучасність та реальний вимір застосування новітніх технологій у банківському секторі. Це дозволяє банківській установі мінімізувати свої витрати, підвищити швидкість обслуговування клієнтів фактично наближаючи її до режиму реального часу, забезпечити індивідуалізований підхід та обслуговування своїх клієнтів в режимі 24/7.

До того ж, активне застосування новітніх технологій у банківському секторі дозволить реалізувати принцип формування баз даних «від локального до глобального» з можливістю надання широкого доступу користувачам незалежно від територіальної приналежності, а також сприятиме підтриманню їх достовірності та надійності. В свою чергу, це сприятиме підвищенню рівня фінансової грамотності населення, що також пришвидшуватиме впровадження новітніх технологій, оскільки потенційний клієнт зважатиме на доступність і простоту інформації, використання дизайнерських та ергономічних рішень, розвиток роботозованого консультування, реалізацію штучного інтелекту тощо.

Література:

1. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/fintech2025>.
2. Кочума І.Ю. Вплив цифровізації банківського сектору на трансформацію зайнятості за сучасних умов. *Фінансовий простір*. 2021. № 4(44). С. 149–158.
3. COVID-19 and the financial services consumer: Supporting customers and driving engagement through the pandemic and beyond. Capgemini Research Institute. 2020. URL: https://www.capgemini.com/wp-content/uploads/2020/05/COVID-19-and-the-financial-services-consumer_V5.pdf

Наукове видання

Міжнародна науково-практична конференція

**«ПЕРСПЕКТИВИ СТАБІЛЬНОГО
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ:
СВІТОВИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ»**

(м. Запоріжжя, 23-24 вересня 2022 р.)

Підписано до друку 30.09.2022. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 5,35. Тираж 100. Замовлення № 0922-138.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.